

Södertörns högskola | Institutionen för Livsvetenskaper
C- uppsats 15 hp | Geografi PK | Vårterminen 2008
Europaprogrammet

Gotlands landsbygd och invånarnas framtidstro

En studie av människors känsla för bygden med sikte på planering

Av: Camilla Björkander
Handledare: Bengt Windelhed

Förord

Genom att ha riktat mina studier mot Gotlands landsbygd, har jag närmat mig min historia. Jag är född och uppvuxen på Gotland, närmare bestämt i Björke socken på mellersta ön. Mitt intresse för landsbygdsfrågor och Gotland som region har alltid funnits, men har framförallt väckts till liv på en annan bostadsort, i samband med att jag fått ett utifrånperspektiv. Intresset för landsbygdens förutsättningar och utmaningar, historiska förlopp och nuvarande processer har stärkts, men även vidgats till frågor rörande samhällsplanering och regional utveckling. Jag ser att mina senaste års studier har en stor roll i detta och tackar särskilt geografistudierna.

I detta arbete har jag förenat mina största intresseområden. Denna studie har både för mig känts väldigt intressant personligen och aktuell med tanke på det pågående arbetet med den regionala utvecklingsplanen för Gotland, *Vision Gotland 2025*. Jag anser att det är essentiellt för människors och samhällets utveckling, med kunskap om förhållandet mellan människa och samhälle; om omgivningen och förutsättningarna som finns, om de processer som sker inom men också utanför regionen, samt vilka orsakssambanden och påverkansfaktorerna är - om *hur* och *varför* förändringar sker. Det gäller att tydliggöra och bli medveten om vilken roll vi människor har. Under mitt arbete med denna uppsats har mitt intresse för dessa frågor verkligen fått näring och jag hoppas att i en framtida yrkesroll få möjlighet att ägna mig åt dessa områden.

Jag skulle vilja rikta ett STORT TACK till alla som varit del av denna studie. Tack till er som ställt upp med er tid för intervjuer: Lantbrukarna Magnus Pettersson, Carola Cato, Göran och Klara Winarve, samt tidigare lantbrukare Alf Björkander. Tack till Britta Jacobsson och Lena Thalín, Regionala utvecklingsenheten, Gotlands kommun, Kjell Norman och Jim Enström, Länsstyrelsen på Gotland samt Jan Ekdahl på Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) i Visby. Tack också till er som medverkat till denna uppsats genom att generöst ha ifyllt mina enkäter. Ni har **alla** bidragit till ett innehållsrikt källmaterial för min uppsats och givit mig en mångfacetterad upplevelse.

Dessutom tack till Bengt Windelhed som tålmodigt har handlett mig, framförallt i det svenska språkets snårigheter, Madeleine Bonow och Mona Petersson för värdefulla synpunkter samt Heléne Windarp som särskilt varit en god hjälp i arbetets slutfas.

Vendelsö 15 april 2008

Camilla Björkander

Sammanfattning

Denna studie om Gotlands landsbygd och invånarnas framtidstro är ett examensarbete i geografi, inriktning kulturgeografi, vid Södertörns högskola. Syftet är att beskriva *hur* invånarna upplever landsbygden och *vad* de har för tro på framtiden, vilket sker genom studier av tre grupper; allmänheten, tjänstemän och lantbrukare. Vidare är syftet att analysera *vilka* attityder och inställningar som finns till landsbygden samt identifiera påverkansfaktorer. Studien baseras på en enkätundersökning och åtta intervjuer. Geografiska teorier har sedan använts, framförallt teorier om "sense of place" (medvetenheten om känslan till en plats). Hänsyn tas till *samhällsutvecklingen* som gett flertalet konsekvenser för landsbygden och dess befolkning samt *turistnäringen* som har blivit en allt viktigare näring för Gotland, när påverkansfaktorer samt människors upplevelser, inställningar och attityder undersöks.

Studien har tillkommit utifrån en förståelse om att Gotlands landsbygd sedan några decennier genomgått åtskilliga utmaningar, särskilt inom jordbruksnäringen (inom jordbruksnäringen avses både jord- och lantbruk) som är en betydelsefull näring för hela ön. Sedan något år tillbaka har landsbygden på ön dessutom stått inför särskilda prövningar i och med att industrier och andra verksamheter lagts ned eller flyttats. Skolor och övrig samhällsservice samlas allt mer i Visby, som är Gotlands enda stad.

Den bild som skildras av landsbygden skiljer sig åt mellan allmänheten, tjänstemännen och lantbrukarna. Allmänheten och tjänstemännen upplever landsbygden och turismen på landsbygden positivt. När det däremot gäller samhällsutvecklingen ser tjänstemännen odelat positivt på hur den påverkar livsvillkoren på landsbygden, medan allmänheten tydligt visar en oro för dess konsekvenser för landsbygden. För de enskilda lantbrukarna spelar *egen intressen* och *specialisering* inom jordbruksnäringen stor roll för deras syn på landsbygden. Därtill är *odlingsförutsättningar* på olika delar av ön samt *avstånd till samhällsservice* (dvs. geologi och geografi) påverkande faktorer på deras upplevelse av landsbygden och är tillsammans med egenintressen också avgörande för lantbrukarnas framtidstro.

I undersökningen framträder såväl den enskilde personens grundinställning som individuella och situationsberoende attityder. Både mer eller mindre positiva och negativa attityder kommer till uttryck vad gäller människors upplevelser och framtidstro. Sammantaget bidrar människors olika attityder till en mer sammansatt helhetsbild, vilken är av vikt att klargöra och beakta i en utvecklingsprocess.

Studien visar också att allmänhetens syn på samhällsutvecklingen och landsbygdens befolkningsminskning, inte nödvändigtvis hör samman med den verklighet som råder idag. Bland annat skildras en upplevelse av avfolkning vilket egentligen speglar situationen på landsbygden för tio år sedan. En annan skillnad är att tjänstemännen tror att landsbygdsbefolkningens framtidstro är positiv i större utsträckning än den faktiskt tycks vara. Samtliga undersökningsgrupper visar vidare en öppen attityd till turistnäringen. Det finns dock reservationer; att vissa platser överexploateras, att områden står outnyttjade större delen av året och att material, byggnadsstil och utformning stör den lokala miljön. I fysisk samhällsplanering och regional utveckling är det viktigt att ta hänsyn till landsbygdsbefolkningens **känsla till platsen, upplevelse av rummet och framtidstro** – eftersom det i studien framkommit att dessa aspekter understödjer en framgångsrik och hållbar regional utveckling.

Nyckelord: Landsbygd, glesbygd, invånarna, "upplevelse av rum och plats", "sense of place", framtidstro, samhällsutveckling, regional utveckling.

Abstract

This essay examines resident experiences and notions of the Gotland countryside and their ideas about the future. In particular the countryside is studied as both space and place. In space and place people interacting. People are therefore important components in the study of the landscape. One can say that the landscape and the interaction between people affect resident experiences and notions of the countryside, as well as people certainly affect the landscape. From that point of view is the landscape seen as a social construction. Moreover, the study examines the residents' attitudes to tourism in the countryside, tourists being a group of importance for Gotland's regional development. The study also identifies reasons behind experiences and attitudes. The study is based on questionnaires and interviews with residents' and three different groups are studied; the general public, farmers, and public servants, who in one way or another work with regional development.

The study shows residents' positive and negative opinions as well as similarities and differences among the three studied groups. One important finding is that public servants tend to think that other people are more positive towards the future than they really are. Nevertheless, positive and negative perspectives are important to be aware of to understand residents' situation, likewise to be able to have an influence on people, their attitudes and situations. Eventually, it is clear that **sense of place** and **experience of space** affect residents' **ideas about the future** and vice versa. Therefore these aspects need to be taken into consideration in **physical planning** and **regional development**.

Keywords: Countryside, thinly populated area, residents', "space and place", "sense of place", ideas about the future, regional development.

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.1.1 Landsbygd, befolkning och turism	6
1.1.2 Gotlands regionala utvecklingsarbete	8
1.1.3 Geografi och turism.....	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	9
1.3 Metod, källor, avgränsning och källkritik	9
1.3.1 Kvantitativ och kvalitativ metod	9
1.3.2 Material och urval	10
1.3.3 Avgränsning och definitioner.....	11
1.3.4 Källkritik och metodproblematik	13
2 Teoretisk diskussion	14
2.1 Rum och plats.....	14
2.1.1 Begreppen rum och plats.....	14
2.1.2 “Space and place” och “sense of place”	15
2.2 Landskapsbegreppet	16
2.3 Region	17
2.4 Regional utveckling och hållbar utveckling.....	18
2.5 Landsbygdsteori	20
2.6 Pull- och pushfaktorer på landsbygd/glesbygd	20
2.7 Landsbygden i den regionala utvecklingen.....	22
2.8 Användning av teorin	23
3 Invånarnas olika syn på den gotländska landsbygden	24
3.1 Upplevelser av Gotlands landsbygd och turism.....	24
3.1.1 Allmänhetens upplevelser av Gotlands landsbygd.....	24
3.1.2 Tjänstemännens upplevelse av Gotlands landsbygd	26
3.1.3 Upplevelser av turism på landsbygden.....	27
3.2 Faktorer som påverkar val av framtida bostadsort	29
3.3 Framtidstron på Gotlands landsbygd.....	31
3.3.1 Allmänhetens framtidstro på landsbygden.....	31
3.3.2 Framtidstron på tre gårdar	33
3.3.3 Tjänstemännens framtidstro och uppfattning om landsbygdens framtidstro	35
4 Bilder av den gotländska landsbygden och tolkningar	40
4.1 Analys av Gotlands landsbygd, jordbruk- och turismutveckling.....	40
4.1.1 Turismen som motkraft	40
4.2 Invånarnas attityder och inställningar till landsbygden och turism.....	41
4.3 Analys av invånarnas framtidstro.....	43
4.4 Sense of place – tolkningar	45
4.4.1 Positiv “sense of place”	45
4.4.2 Negativ ”sense of place”	46
5 Slutsatser och diskussion	48
5.1 Den ömsesidiga påverkan mellan samhälle och individ	50
5.2 Reflektioner	52
Källförteckning	

1 Inledning

“Space and time are always and everywhere social. Society is always and everywhere spatial and temporal”.¹

Enligt Gunnel Forsberg finns det problem på den svenska landsbygden som till viss del har att göra med vad vi människor anser vara ett rimligt avstånd till en arbetsmarknad. Men, hon tror inte att det är det största problemet. Hon menar att många av problemen bör definieras utifrån andra kriterier, och att ett av dem stavas FRAMTIDSTRO.²

Citatet ovan och Gunnel Forsbergs indikation på att framtidstron hos människor kan vara en grund till problem för landsbygden, speglar vad denna studie kommer att handla om. I studien beskrivs landsbygden utifrån att landsbygden är ett socialt skapat rum, vidare skildras invånares framtidstro utifrån olika perspektiv. Dessutom presenteras troliga påverkansfaktorer på invånares framtidstro och orsakssamband mellan människors upplevelser av omgivning och framtidstro. Landsbygdens befolkning som i studien representeras av; *allmänheten* - där en grupp invånare bidrar genom en enkätundersökning samt *tjänstemän* och *lantbrukare* som intervjuas. Alla delar med sig av sina upplevelser och beskriver sin framtidstro på den gotländska landsbygden idag.

För mig är Gotland som undersökningsregion självklar. Gotland är lämpligt att studera eftersom det idag är en region i snabb förändring. Regionen är nu också tydligt knuten till turismen, men har en stor kontrast mellan sommar och vinter, vilket kan göra utvecklingen skör. Det finns dessutom viktiga mål och önskingar inom det regionala arbetet med att uppnå en befolkningsökning på ön, vilket bland annat beskrivs i *Vision Gotland 2025*³. Det känns därför särskilt viktigt och i tiden att göra studier i riktning mot denna uppsats ämnesval, i synnerhet i riktning mot Gotlands landsbygd.

1.1 Bakgrund

I detta avsnitt ges en bakgrund av Gotlands landsbygd, närmare bestämt landsbygdens innehåll i form av befolkning, samt en kort bakgrund till de senaste samhällsförändringarna inom regionen som särskilt påverkat landsbygden. Vidare beskrivs turismens kopplingar både till geografi och till människors rums- och platsupplevelser. Därtill följer en sammanfattad beskrivning av Gotlands regionala arbete, som är av vikt för denna studie.

1.1.1 Landsbygd, befolkning och turism

Gotland hade i november 2007 57 132⁴ invånare på en yta av 3140,09 km².⁵ Då bodde cirka 23 000 personer i Visby och cirka 34 000 på Gotlands landsbygd.⁶ Den största delen av Gotland är med andra ord glesbefolkad. Definitionsmässigt innefattar begreppet *landsbygd* i denna studie hela Gotland förutom Visby. Tätorter på landsbygden *inkluderas* således också i

¹ Citat av den brittiske kulturgeografen Nigel Thrift, hämtat från Gren (2003) s. 204

² Forsberg G. *Relationen stad och land* s. 57 i *Fakta, omvärld, inspiration* SOU (2006) Underlagsrapporter i arbetet med en strategi för hållbar landsbygdsutveckling.

³ Det regionala utvecklingsprogrammet (RUP) *Vision Gotland 2025* är i skrivandes stund på remiss.

⁴ SCB, tabell: Folkmängden den 1 november efter kommun och kön. År 2002-2007.

⁵ SCB, länk: <http://www.gis.scb.se/atlas/RikIndAtlas1992/statistik/KnFors92.xls>

⁶ SCB, tabell: Folkmängden per församling efter kön. År 2000-2007.

begreppet landsbygd.⁷ Låga födelsetal⁸ och utflyttning har bidragit till att befolkningen under många år på Gotland haft ett minusnetto, även om befolkningen från 2000 fram till 2005 ökade marginellt.⁹ Födelsetalen på Gotland ligger lägre än riksgenomsnittet och enligt SCB:s senaste statistik för år 2004 är födelsetalen på ön även lägst i landet.¹⁰ En flyttrend de senaste 50 åren visar dessutom att allt fler flyttar från landsbygden till antingen Visby eller andra orter i Sverige, ofta till mer urbant utvecklade miljöer. SCB:s statistik som visar att befolkningen på Gotland ökade något mellan åren 2000 och 2005, visar också trots ökningen totalt sett, att befolkningen på Gotlands landsbygd dessa år fortsatte att minska, dock inte i lika stor utsträckning som tidigare. I faktiska siffror handlar minskningen om 44 personer.¹¹ Även om Gotland som helhet de senaste åren haft ett positivt befolkningsnetto, pekar utredningar på att födelsetalen tillsammans med nuvarande inflyttning *inte* är tillräcklig för en positiv och hållbar tillväxt för Gotland.¹²

Generellt kan avfolkning på landsbygder anses utgöra både risker och utmaningar inför framtiden. Utöver den allmänt negativa befolkningsförändringen, karaktäriseras den gotländska landsbygden av lantbruksomvandling, hög mekanisering, ökad arbetslöshet, samt att bland annat service och skolor på landsbygden flyttas till större orter, framförallt Visby. En positiv aspekt med Gotlands landsbygd är att den också kännetecknas av en social gemenskap genom ett tätt föreningsliv¹³ och en kulturell och rumslig gemenskap.¹⁴

Jordbrukets förändring sedan 1950-talet har i och med teknologisering och mekanisering ställt nya och allt högre krav på ön i form av utveckling och ekonomiskt tänkande. Samtidigt har ökade krav också ställts på sociala och ekologiska aspekter för en hållbar utveckling. Jordbruket (inom jordbruksnäringen avses både jord- och lantbruk) som varit Gotlands största näring, har in på det nya millenniet dominerats av turistnäringen. Turismtillströmningen har successivt ökat sedan 1995, för att markant skjuta i höjden under åren 2002 och 2003.¹⁵ Turistnäringen har därmed också fått en allt större ekonomisk betydelse för den regionala utvecklingen på Gotland. Turistnäringen nyttjar Gotlands landskap och både turismen och säsongföretagare är beroende och styrs av årstider och klimat, vilket således påverkar vad vi ser av ön under årets olika årstider. Naturligt ökar aktiviteter och utbud under turistsäsong, och naturligt påverkar turismen omgivningen, både genom att bidra till vissa folkrikare och livligare orter, men också genom att lämna efter sig spår på olika sätt. Näringen är vidare beroende och styrs av invånares öppenhet till turismen, vilket på sätt och vis påverkar den fortsatta utvecklingen. Öppenhet hos invånare är alltså något som bör ses som viktigt för en lyckad långvarig och hållbar utveckling i lokalsamhället, för Gotlands framtid.

⁷ Se avsnitt 1.3.3.

⁸ Utflyttning och låga födelsetal nämns bl.a i RUP - *Vision Gotland 2025* s. 4

⁹ SCB, tabeller: Folkmängden länsvis. Vart femte år 1805-2005. / Folkmängden per tätort. Vart femte år 1990-2005. Se bilaga 4.

¹⁰ SCB, tabeller: Summerad fruktsamhet efter kön. År 1970-2006. / Summerad fruktsamhet efter län och kön. År 1970-2006.

¹¹ SCB, tabeller: Folkmängden länsvis. Vart femte år 1805-2005. / Folkmängden per tätort. Vart femte år 1990-2005. Se bilaga 4.

¹² RUP - *Vision Gotland 2025* s. 6 f, 13

¹³ Föreningstätheten är något som är unikt på Gotlands landsbygd i jämförelse med andra svenska kommuner/län. Källa: Landsbygdsutvecklingsprogrammet s. 6, 11 f.

¹⁴ Landsbygdsutvecklingsprogrammet s. 12

¹⁵ Mail från Mats Jansson (2008-01-22). Utformat diagram se bilaga 1.

1.1.2 Gotlands regionala utvecklingsarbete

I det regionala utvecklingsarbetet på Gotland arbetar flera aktörer, bland annat kommunen och Länsstyrelsen, med såväl demografiska- som turismfrågor. I de senaste två regionala utvecklingsprogrammen, *Vision Gotland 2010* och *Vision Gotland 2025*, finns mål om att öka befolkningen till 65 000 invånare fram till år 2025. Något som också är värt att nämna med tanke på landsbygdsfokus i denna studie är att det betonas att kommunen vill arbeta för att också uppnå något som benämns *regional balans*, dvs. balans mellan stad och landsbygd. Med regional balans menas också att arbetet med regional utveckling avser att *särskilt verka för att befolkningen utanför Visby inte ska minska*.¹⁶

Det Regionala Partnerskapet¹⁷ har utsett ett landsbygdsutskott på Gotland, som har genomfört ett *Landsbygdsutvecklingsprogram*¹⁸ inför arbetet med *Vision Gotland 2025*. Detta för att *särskilt lyfta landsbygdsfrågor inom det regionala arbetet*. Betydelsen av att fokusera och hantera landsbygdsfrågor inom regionalt arbete betonas som essentiellt för en positiv utveckling inom en region, enligt både Glesbygdsverket i Sverige och dess motsvarighet Countryside Agency (CA) i England (avsnitt 2.7). Därtill pågår utformandet av *Varumärket Gotland*, som syftar till att stärka Gotlands attraktions- och konkurrenskraft som bostadsort, besöksort och etableringsort.¹⁹

1.1.3 Geografi och turism

Rumsliga aspekter är grundläggande inom ämnet geografi. Det är i denna studie relevant att studera och ta hänsyn till aspekter som turism, då *turism är människors rörelse och spridning i rummet* och därför sannolikt påverkar dess innehåll. Alla platser har en historia och formas av både inre och yttre påverkan. Turismen har med andra ord en yttre påverkan på rummet och ger därmed *landsbygden* rumsliga konsekvenser. Andra viktiga aspekter och centrala teman inom geografin är lokalisering, planering och utveckling.²⁰ Om turismen inom en region är en stor och betydande näring, som den är på Gotland, kan det innebära att turismen utgör en faktor – avgörande för regionens och lokalsamhällets utveckling.

Invånarnas interaktion med turismen på landsbygden är beröringspunkten här. Det är upplevelsen av turismen, turismen som påverkansfaktor, som kommer att tas hänsyn till i studiens syfte och frågeställningar. Det vill säga *hur* turismen påverkar invånarnas upplevelse av landsbygden på ön. Därtill berörs turismen utifrån att attityder och inställningar till turismen undersöks.

¹⁶ RUP - *Vision Gotland 2025* (2007) s. 5, 7 f.

¹⁷ Det regionala partnerskapet är en sammansättning av olika aktörer, exempelvis; LO-distrikt Gotland, Gotlands Idrottsförbund, Företagarna på Gotland, Högskolan på Gotland, Gotlands Turistförening, Coompanion Gotland Lövsta Landsbygdscentrum, Länsmuseet på Gotland, Östsvenska Handelskammaren, Rederi AB Gotland, Länsstyrelsen i Gotlands län, Svenska Kyrkan, Hembygdsförbundet, Gotlands Kommun etc.
Länk: <http://www.gotland.se/imcms/24306>

¹⁸ Landsbygdsutskottet, Regionala Partnerskapet (2007) *Landsbygdsutvecklingsprogrammet*.

¹⁹ Rapport på uppdrag från Gotlands kommun (2007): *Varumärket Gotland* sammanfattning, analys och konklusioner. Länk: www.gotland.se/imcms/34182, vald rapport: Varumärkesanalys. Se även *Vision Gotland 2025* s. 12

²⁰ Blom et al. (2001) s. 8, 21, Bohlin (2000) s. 294

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att beskriva Gotlands landsbygdsbefolknings *upplevelser* av *landsbygden* och deras *framtidstro*, vilket sker utifrån tre grupper; allmänheten, lantbrukare och tjänstemän. Genom människors olika perspektiv är syftet att skapa en vid helhetsbild. Syftet är vidare att analysera vilka invånarnas *attityder* och *inställningar* är till landsbygden samt identifiera *påverkansfaktorer* till befolkningens attityder, upplevelser och framtidstro.

Frågeställningarna är:

Hur uppfattar/upplever allmänheten, lantbrukare och tjänstemän den gotländska landsbygden?
Vilken framtidstro har människorna på landsbygden?

Vilka attityder och inställningar finns till turismen på landsbygden?

Vad påverkar befolkningens upplevelser av landsbygden, turismen och framtidstron?

1.3 Metod, källor, avgränsning och källkritik

1.3.1 Kvantitativ och kvalitativ metod

Studien utgörs av såväl kvantitativ, som kvalitativ metod. Kvantitativ metod har för det första använts i förundersökningen genom användning av sekundära litterära källor²¹ och Internetkällor, för det andra genom en enkätundersökning. Kvalitativ metod har använts i form av djupintervjuer med fem tjänstemän, vilka på olika sätt arbetar med landsbygdsfrågor, samt med människor kopplade till tre olika gårdar. (Enkät- respektive intervjuunderlag, bilaga 2 och 3.)

Enkäter är lämpligt i denna studie då ett större material kan göra det möjligt att se generella mönster och tendenser.²² Metoden är också adekvat för objektivitetens skull, då mina egna förkunskaper och eventuella förutfattade meningar ska få mindre utrymme. Framställandet av enkäter är ett resultat av att jag undersökt hur andra upplägg gjorts berörande framtidstro, samt hur enkäter berörande *Nyinflyttade till Gotland*²³ varit utformade. Några enkäter har delats ut före undersökningen, som en ”pilotstudie”²⁴, för att pröva om frågorna var ställda på ett sådant sätt att svaren kunde behandlas som jag tänkt.

Intervjuer²⁵ (semistrukturerade intervjuer²⁶) som metod har använts för att de har möjlighet att ge en bra översikt och samtidigt ett djup i frågor och ämnen jag vill ha besvarade. Denna form av intervjuer ger därtill möjlighet att gå djupare, in i specifika ämnen som kommer upp under samtalen, samt att följa upp oväntade sidospår. Den här lösa strukturen av frågor ger också möjlighet att omformulera frågorna i förhållande till det som kommer upp under intervjun, eller komma upp i andra intervjuer. Dessutom ger semistrukturerad intervjuform i viss utsträckning intervjupersonen möjlighet att styra intervjun i den riktning han eller hon anser relevant. Man måste hålla i minnet att det som är relevant för dem, är relevant för studien då det är deras upplevelser jag är på jakt efter. Intervjuer som metod är även valt utifrån att vilja uppnå en känsla, inte enbart för en människas/människors innehåll utan också för

²¹ Flowerdew Robin et al. (2005) s. 57 f.

²² Flowerdew Robin et al. (2005) s. 30

²³ Källa: <http://www.gotland.se/imcms/33998>

²⁴ Flowerdew Robin et al. (2005) s. 81, 104

²⁵ Flowerdew Robin et al. (2005) s. 124 ff. (Kap. 7)

²⁶ Tufte Per-Arne (2003) s. 97 f.

intervjupersonens förhållande till sitt sammanhang och sociala kontext. I direkt anslutning, efter att ha gjort varje intervju sammanställdes mina anteckningar, varpå jag sedan påbörjade analys.

Varför det i denna studie anses lämpligt att kombinera kvalitativ och kvantitativ metod har att göra med flera aspekter. Den kvantitativa metoden är nödvändig för *representativiteten* och *reliabiliteten* (reliabilitet handlar om studiens mätnoggrannhet, tillförlitlighet) om man vill uttala sig om en större grupp eller område.²⁷ Några av de svagheter som den kvantitativa metoden dock har, kan kompenseras med kombinationen av kvalitativ metod. Kvalitativ metod har sin styrka i att kunna utveckla och fördjupa sig i individuella människorelaterade aspekter, som i sig utgör ett perspektiv för studien. Kvalitativ metod är ett bra sätt att studera aspekter på en nära nivå, vilket i kombination med den kvantitativa metodens generella nivå kan bidra med en fördjupad helhetsbild, som jag genom denna uppsats vill uppnå. Kombinationen av dessa två metoder bidrar till en relativt hög *validitet* då det utgör ett relevant sätt att uppnå syftet för min studie. (Validitet; Att undersöka/mäta det som avses att undersökas. För att veta vad som mäts måste mätningen vara tillförlitlig, dvs. ha en god reliabilitet).

Det resultat som blivit tydligt i studien genom enkäter och intervjuer jämförs sedan med teorier för landsbygd och det samlade begreppet för innehållet i *rum* - "Place and space" och "Sense of place" (avsnitt 2.1.2 och 2.5).

1.3.2 Material och urval

Enkätundersökningen

Enkätundersökningen är gjord för att ett större material möjliggör urskiljande av generella mönster och tendenser (avsnitt 1.3.1). Vid slumpmässiga²⁸ möten med människor på olika platser har enkäter delats ut, så som vid en julmarknad, en lunchrestaurang, på Visby bibliotek, Högskolan i Visby och på Gotlandsbåten. Slumpmässiga och till viss del stratifierade urval²⁹ har gjorts utifrån att jag velat nå framförallt människor som är bosatta eller har någon annan anknytning till Gotlands landsbygd. Urval har gjorts med avsikt att skapa en personlig kontakt och finna de människor som har tid en stund för att sätta sig ner och antingen skriva i enkäten själva, eller på grund av ålder eller annan anledning, kunna välja att få frågorna muntligt av mig utifrån enkäten, och ta hjälp av mig som skribent. I de fall människor tagit hjälp av mig var jag noggrann med att citera vad människor förmedlade för svar. Genom detta tillvägagångssätt har jag velat uppnå högsta möjliga representativitet och minsta möjliga bortfall. Dock behövde jag som komplement till en inledningsvis svag representativitet av de yngsta målgrupperna i enkätundersökningen, sända ett antal enkäter per post till både gymnasiet och högskolan i Visby, (åldersgrupperingen i enkäterna är; Upp till 24 år, 25-39 år, 40-54 år och 55 år och uppåt). Efter insamlandet av samtliga enkäter har en sammanställning gjorts och forskningsfrågorna har översatts till variabler. Vilka variabler som mätts är varierande i förhållande till studiefrågornas syfte.³⁰ Sammanlagt deltog 77 personer i enkätundersökningen. Två inlämnade enkätsvar var mycket fattigt ifyllda och är därmed strukna ur undersökningen, således användes 75 enkätsvar för sammanställning och analys. Åldersspridning samt en spridning på svar från människor knutna till olika orter och delar av ön, har kunnat uppnås.

²⁷ Flowerdew Robin et al. (2005) s. 84

²⁸ Patel Runa et al. (1994) s.44 ff, 91

²⁹ Patel Runa et al. (1994) s. 91

³⁰ Flowerdew Robin et al. (2005) s. 80 ff, kap.6

Intervjuerna

Intervjuerna har gjorts för att uppnå ett djup i studien, för att skapa större förståelse för analys av enkätmaterial och för att få variation av svar utifrån inte bara olika personer utan också olika yrkeserfarenhet, (avsnitt 1.3.1). Intervjuer har gjorts med två grupperingar av människor. Den första urvalsgruppen är tjänstemän som främst genom sina yrkesroller har olika erfarenheter av landsbygden, erfarenheter som bedöms vara av relevans för studien. Den andra grupperingen är tre gårdar som valts ut och där människorna i egenskap av lantbrukare och före detta lantbrukare intervjuats. Gårdarna är valda utifrån kriterier att representera en gård på norra, mellersta och södra Gotland. Genom den geografiska spridningen avses kunna skapa en så vid bild som möjligt av lantbrukarnas upplevelser av landsbygden.

Intervjuerna med tjänstemän på kommunen och Länsstyrelsen syftar till att behandla likheter eller skillnader i kommunens respektive Länsstyrelsens sätt att se på landsbygdsutvecklingen, men också liksom de övriga intervjuerna med tjänstemän, till att identifiera tjänstemännens upplevelser av landsbygden som rum, attityder till landsbygdsutvecklingen och dess turism. Därtill identifiera deras egen framtidstro på landsbygden och vad de uppfattar om landsbygdsbornas framtidstro. Intervjuerna på gårdarna har mer specifikt berört människornas egen framtidstro på gården och landsbygden. Med denna spridning i urvalet av intervjuer, både geografiskt och yrkesmässigt, har jag velat uppnå en vidd och ett djup i studien som kan bidra till en så heltäckande bild som möjligt.

Första urvalsgruppen för intervjuer, tjänstemän:

1. Regionala utvecklingsenheten, Ledningskontoret, Gotlands kommun;
Intervju med Britta Jacobsson *Utvecklingsstrateg*, samt med Lena Thalín *Projektledare* för det regionala utvecklingsprogrammet (RUP) ”Vision Gotland 2025”.
2. Länsstyrelsen;
Intervju med Kjell Norman *Sakkunnig* inom Hållbar utveckling och Areella näringar, samt med Jim Enström *Prognosansvarig* och *Utredare* inom sysselsättning / arbetsförmedling.
3. Lantbrukarnas Riksförbund (LRF);
Intervju med Jan Ekdahl *Projektledare* inom ungdom, skog, miljö och energi.

Andra urvalsgruppen för intervjuer, lantbrukare:

1. Stora Kyrkebys i Hejnum, norra ön. Intervju med Magnus Pettersson och Carola Cato, *hel-* respektive *deltidslantbrukare*.
2. Björksarve i Björke, mellersta ön. Intervju med Alf Björkander *fd. lantbrukare*.
3. Vinarve i Rone, södra ön. Intervju med Göran och Klara Winarve, *hel-* respektive *deltidslantbrukare*.

Intervjuerna på de tre gårdarna genomfördes i maj 2007. Övriga intervjuer skedde under perioden 22 – 28 november 2007.

1.3.3 Avgränsning och definitioner

Den geografiska avgränsningen är Gotlands landsbygd. Definitionsmässigt menas begreppet *landsbygd* i denna studie innefatta hela Gotland förutom Visby. Tätorter på landsbygden är således *inkluderade*. Denna definition följer Gotlands *Landsbygdsutvecklingsprogram*³¹ och Gotlands övriga regionala arbete kring ett *helhetsperspektiv* på Gotlands landsbygd, liksom

³¹ Landsbygdsutvecklingsprogrammet s. 4

Glesbygdsverkets rekommendationer vid regionalt utvecklingsarbete.³² Med ett helhetsperspektiv på landsbygden menas vidare inte bara inbegripande av jordbruksfrågor, utan också samtliga företag i bygden. Turismen betraktas i denna studie som en näring av betydelse och påverkansfaktor, men studeras inte som fenomen djupare i detalj. Bakgrund i Gotlands historia berörs heller inte nämnvärt, då studien främst rör människors uppfattningar och upplevelser utifrån dagsläget. När jag analyserar intervju- och enkätmaterial har jag både individuellt perspektiv och grupp perspektiv. Varför jag har valt att studera både människor och turism och dess betydelse kopplat till rummet, Gotlands landsbygd, har att göra med att jag anser att dessa är viktiga faktorer i en länk för en regions utveckling i positiv riktning.

Figur 1. Karta över Gotland. Studien innefattar hela Gotland förutom Visby, inom avgränsningen för *landsbygd*, vilket i kartan åskådliggörs där Visby är vitmarkerad.

Källa: Stadsarkitektkontoret Visby, Tobias Rydén.

Definitioner: *Landsbygd* och *glesbygd* används synonymt i denna studie.

³² RUP - *Vision Gotland 2025, Landsbygdsutvecklingsprogrammet*, muntliga källor; Kjell Norman Länsstyrelsen och Britta Jacobsson Gotlands Kommun samt Glesbygdsverkets slutrapport (2005) *Landsbygden i den regionala utvecklingen* s. 10, 14 f. 17

1.3.4 Källkritik och metodproblematik

Intervjuer har både fördelar och nackdelar. Fördelen med intervjuer i denna studie är att ha kunnat göra dessa på plats i anknytning till intervjupersonernas hem- och/eller yrkessfär. Att intervjuer kunnat göras med några av invånarna från landsbygden med specifik representation från norra, mellersta och södra Gotland har vidare kunnat bidra till ett ytterligare perspektiv, ett djup i studien.

Antalet enkäter, 75 stycken, anses här som tillräckligt många för att utgöra en vetenskaplig grund. Genom enkätsvaren har trender och/eller tendenser kunnat urskiljas kring uppfattningar om rummet, attityder till landsbygdsutveckling och turism, samt hur framtidstron på den gotländska landsbygden ser ut. Det personliga mötet med människorna som besvarat enkäterna har sannolikt bidragit till ett större intresse att besvara enkäterna i sin helhet. En spridning av bostadsorter hos dem som besvarat enkäterna har ytterligare bidragit till en vidd i resultatet.

Men det finns också brister. Enskilda frågor som i stor utsträckning varit ofullständigt besvarade, som inte kunnat användas, har uteslutits och därmed också strukits i enkätunderlaget som finns i bilaga. Ofrånkomligt är metodvalet dessutom knutet till vissa element av tolkning, vilket innebär att graden av reliabilitet kan påverkas. Reliabilitet är knutet till begreppet sanning, som enligt vissa hermeneutiker inte kan existera; ”det finns ingen statisk relation mellan tolkningar och sanning”. Man menar att det inte finns någon mening att se på en tolkning som sann eller osann.³³

Min anknytning till den gotländska landsbygden, därtill mitt intresse och engagemang, skulle kunna ses som ett problem för objektiviteten i studien. Jag väljer dock att framhäva detta som en styrka. En mångsidigare förståelse för landsbygdskontexten och människornas situation, som jag anser att min erfarenhet bidrar till, understödjer istället förutsättningar för att inga aspekter på landsbygden ska bli förbisedda.

³³ Starrin et al. (1994) Kap. 3

2 Teoretisk diskussion

Den teoretiska diskussionen avser att konkretisera rumsliga begrepp och företeelser i rummet som rör hela samhället. Min utgångspunkt är att se rummet som socialt skapat och jag vill härigenom visa att geografisk teori binder samman diskussioner om rum, plats, landskap, region, människa, identitet och samhällsutveckling.

Förutom förklaringar av begreppen *rum* och *plats*, "*space and place*" och "*sense of place*" begreppen *landskap*, *region* samt *regional-* och *hållbar utveckling*, beskrivs också allmänt *pull-* och *pushfaktorer*, en *landsbygdsteori* samt *landsbygdens roll i den regionala utvecklingen*. Kapitlet avslutas med en teoretisk sammanfattning och hur jag kommer att använda mig av teorin.

2.1 Rum och plats

Rum och plats (*space and place*) och "*sense of place*" är begrepp som genom tiderna intresserat framförallt geografer. Det är begrepp som också förändrats över tid, därmed tätt förankrat med tillfället då de studeras. Tid och rum är ett sammansvetsat relationspar.

2.1.1 Begreppen rum och plats

I geografisk forskning har *rummet* (*space*) tidigare uppfattats som något materiellt, ett synsätt som beskriver rummet som en container.³⁴ Rummet ses då utifrån en "behållare" vari sociala processer får sina utfall och andra processer sker.³⁵ Modernare teorier har dock utvecklat tankemönster kring att sociala aspekter också är av betydelse vid utformningen av rummet. Avgränsningen mellan det materiella och sociala är dock inte helt tydligt, eftersom det i den sociala dimensionen även ingår upplevelser och känslor av mening. Med andra ord, det är svårt att skilja på konkreta och abstrakta dimensioner. Rummet ger en abstrakt betydelse i synnerhet kopplat till den sociala dimensionen, men också för att det generellt beskriver något med en nästan obegränsad vidd beroende på *var*, *när*, *hur*, *av vem* och i *vilket* sammanhang rummet beskrivs. Rummet (*space*) kan ses som det som omger oss och finns runt det som beskrivs som *plats* (*place*). Begreppet *plats* betecknar något som är lokaliserat i rummet, av materiell och/eller symbolisk betydelse. *Plats* används bland annat inom den humanistiska geografin i att försöka fånga mening, upplevelse, intentionalitet³⁶, känslomässiga band och andra viktiga aspekter för människan, som rumsbegreppet inte riktigt kunnat fånga upp.³⁷

Liksom rumsbegreppet har *plats*begreppet också förändrats över tid, från att ha en betydelse av det innehållsliga materiella, till att av många betraktas som en social konstruktion.³⁸ Ett rum eller en *plats* kan därmed ses som något socialt skapat av människor i interaktion med varandra eller tingen i rummet, samt också vara något som involverar människors bilder och framförallt föreställningar om rummet/*platsen*. Människor tolkar också ständigt symboler och tecken som det fysisktmateriella kan visa och är därför aldrig helt socialt neutralt. Ett rum/en

³⁴ Hermelin (2005) s. 268 f, Shurmer-Smith och Hannam i Holt-Jensen (1999) s. 159

³⁵ Holt-Jensen (1999) s. 74, 159, Gren och Hallin (2003) s. 153 ff.

³⁶ Enligt Brentano utmärks varje psykiskt fenomen (varje psykisk akt) av att vara riktat mot något objekt; man kan inte tänka utan att tänka på något, inte glädja sig utan att glädja sig åt något osv.

Källa: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=212328&i_word=intentionalitet

³⁷ Gren och Hallin (2003) s.138

³⁸ Gren och Hallin (2003) kap. 3, 5

plats kan därtill identifieras eller få en mening efter att det skett en uppståndelse kring en händelse eller liknande, i positiv eller negativ betydelse. Som resultat av detta synsätt på rum och plats kan sägas att en plats konstrueras av alla relationer som processar, även de relationer flyttande människor bär med sig från andra platser till en ny plats.³⁹ I dessa fall sker en så kallad länkning mellan platser och människor, utan att behöva ha ett ursprung i nätverk mellan olika platser. Innehållet i platsen förändras därmed automatiskt i och med människors inflyttning. En blandning av sociala relationer med geografiska kopplingar är varje plats därmed bestående av, därtill är platser i en ständig rörelseprocess över tid. Platser fyller rummet. Rummet är dessutom viktigt att förstå som teoretiskt begrepp i förståelse av regionala processer. Det är viktigt att rumsliga aspekter blir synliga och att det kan bli väl förankrat. Hela världen består av rumsliga relationer och mänskligt agerande som båda påverkar varandra.⁴⁰

2.1.2 "Space and place" och "sense of place"

*"The term **sense of place** is often used to mean the same as **spirit of place** ['genius loci']. This is confusing. It is more appropriate to understand **sense of place** as the **awareness of spirit of place**, and as a faculty which individuals possess rather than a property of the environment."*⁴¹

Flera forskare har genom tiderna delat med sig av sina uppfattningar om begreppsparen *space* and *place* (rum och plats) och hur känslan inför dessa kan ha betydelse. Begreppsparet *space* and *place* kommer jag i detta avsnitt delvis behålla på engelska, eftersom jag anser att innebörden och dess betydelse kommer fram bäst där de nämns, i sitt ursprungsuttryck. Holt-Jensen beskriver utifrån flera teoretiker begreppet *place*, och som det ofta är sammanlänkat till - begreppet "space and place". Några presenterar jag nedan.⁴²

Norberg-Schults (1984) menar att *place* kan ses utifrån den fysiska miljön vari det sociala lokala dagliga livet utspelar sig. *Place* är, enligt honom, inte bara ett avsnitt av eller i ett geografiskt utrymme dit något är lokaliserat till. Norberg-Schults menar att människor och den omgivande fysiska miljön i interaktion med varandra vidare konstruerar eller bildar innehållet, medvetenheten om själen, till en plats ('genius loci'). Det är just därför den platsen får en särskild betydelse. Särskild betydelse på så sätt att exempelvis stadsplanering borde ta in mer av sådana perspektiv i planer och utformande i utveckling av samhällen.⁴³

Gutersohn (1945) beskriver att planering för samhällen borde baseras utifrån vad man vill åstadkomma för "harmonin i landskapet". Han ville visa betydelsen av att analysera vad som konstruerar identiteten av platsen för invånare. Detta utifrån en tanke om att också människor lär sig vad som är vackert och vad som inte är det. Vidare argumenterade han för att varje bebyggelse/bosättning har sin historia som människorna indirekt fått med sig och därför kan förstå. Därmed stöds 'genius loci'. Nya byggnationer måste därför av den anledningen byggas så att de kan kompletteras och "smälta in" i miljön av historien, nu och framtid, utan att verka konserverande. Varje bebyggelse/bosättning behöver sin egen så kallade uppbyggda identitet,

³⁹ Gren och Hallin (2003) s.141

⁴⁰ Jauhainen (2000) *Regional development and regional policy – European Union and the Baltic Sea region*, Turku: University of Turko s. 1 ff.

⁴¹ Citat av Relph (1996) i Holt-Jensen (1999) s.159

⁴² Holt-Jensen (1999) s. 149 f, 153 ff.

⁴³ Holt-Jensen (1999) s. 158

som kan knyta an till historien för att få sin ”nya” upplevda enhet i landskapet, och en inre struktur att förstå.⁴⁴

Enrikin (1991) påpekar att det geografiska synsättet att se på place refererar till begreppet place med ett sammanhang av händelser, föremål och handlingar (rörelser). I hans förklaring ligger också aspekterna av mänsklig konstruktion och naturliga företeelser, både materiellt och idealistiskt. Enligt Enrikin representerar place på så vis en slags identitet, som vidare innehåller tre viktiga element; *mänsklig aktivitet, kopplingen till platsen och platsens betydelse*. Dessa tre element kan, enligt Enrikin, ge individen en medvetenhet om identiteten genom platsen. Dessutom menar han att platsen måste ses utifrån att den har två olika betydelser, dels utifrån en objektiv inställning till lokaliseringen av platsen, dels utifrån en subjektiv känsla från individen. Alltså, att en plats måste betraktas som objektiv till sin karaktär, samtidigt som platsen blir till en subjektiv erfarenhet för individen.⁴⁵

Yi- Fu Tuan är en annan forskare som diskuterat begreppen ”space and place” och ”sense of place”. Enligt Tuan kan man genom två olika vinklingar associera till två motsatta känslor till place. Antingen genom det han kallar *topophilia* eller *topophobia*. Den förstnämnda belyser place utifrån den positiva känsla den väcker i en människa. Det kan kanske vara en plats som känns ”hemma” eller en känsla som uppkommit av en händelse, eller tillfällig positiv upplevelse som kopplas till platsen. Det kan också uttryckas ”kärleken till en plats”. Den andra belyser platsen utifrån en mera negativ känsla, kanske också skrämmande på något sätt, som uppkommit av en upplevelse av platsen. Kanske kan det uppkomma ur att man som människa inte känner sig tillhörande till platsen. Det kan oavsett positivt eller negativt utfall alltså vara en välbekant plats som man besökt eller upplevt många gånger, vid några tillfällen, eller en plats som man bara besökt som hastigast, som man knutit starka känslor till. Känslan till place är, enligt Tuan, ytterst individuell.⁴⁶

2.2 Landskapsbegreppet

Vad är då landskap? Ulf Sporrong beskriver i boken ”Odlingslandskap och landskapsbild” sin syn på *landskap* som ett helhetsbegrepp från de tidigare separerade begreppen natur - och kulturlandskap, med beaktande av både rumsliga och tidsdimensionella aspekter. Sporrong menar också att tillsammans med alla detaljer vi ser i landskapet påverkar det våra sinnen till något vi i sammanhanget får en upplevelse av och vidare binder känslor och värderingar till.

Landskapsbegreppet idag inrymmer alltså både fysiskgeografiska fenomen i landskapet - naturresurser, men också kulturgeografiska fenomen - de som människor skapat. Tidigare historias förlopp och processer har förändrat och förändrar vår nutida miljö och har en naturlig plats för landskapsanalys.⁴⁷ Sporrong anser vidare att landskapet inte bara kan tolkas utifrån det fysiskt materiellt konkreta perspektivet, utan att också estetiska aspekter finns. De aspekter som har med upplevelser av landskapet som rum att göra. Sporrong kallar det estetiska tillägget, det sociala landskapet.⁴⁸

Landskapsbegreppet har haft en stor betydelse vid analyser av regionala olikheter och hur politiska eller ekonomiska processer påverkar och därmed förändrar befintliga natur- och

⁴⁴ Holt-Jensen (1999) s. 159

⁴⁵ Holt-Jensen (1999) s. 161

⁴⁶ Gren och Hallin (2003) s. 144 f. Holt-Jensen (1999) s.160 f.

⁴⁷ Sporrong (1996) s. 8 ff.

⁴⁸ Sporrong (1996) s. 17-21

kulturlandskap. Numera har begreppet också börjat användas inom kulturteoretiskt influerade analyser av människors upplevelser och föreställningar om olika landskap.⁴⁹ Det sistnämnda berörs särskilt i denna studie, där *landskapet* är Gotlands landsbygd.

2.3 Region

Det finns ingen entydig definition på begreppet region. Ordet region kommer från latinets *re'gio* som betyder läge, trakt eller landskap, men härstammar vidare till ordet *re'go* som betyder rikta, styra eller leda. Utifrån dessa förklaringar kan det menas att en region, ett landskap, bygger på eller är innehållande av makt och politisk styrning.⁵⁰ Samma betydelse kan förankras till begreppet territorium, ett avgränsat område med nämnda innehåll, vilket tydligare blir betydelsen av makt och politisk styrning inom ett begränsat område om vi förenar begreppsparen. Regionbegreppet har applicerats på olika stora delar av ett land, till hela nationer, gränsöverskridande arbete mellan nationer med en yttre gräns, till hela världsdelar.⁵¹ Dock har det vuxit fram en relativt ny syn på begreppet region som socialt skapat, där ständig föränderlighet är tydligt.⁵²

Eftersom det inte finns någon entydig definition av begreppet region kan därför också uttryckas att den länkas samman av egenskaper, vilka knyter ihop ett geografiskt område. Dessa egenskaper kan exempelvis vara språk, religion, kultur eller ett område med homogent likartade naturförhållanden. En annan sammanlänkning av en region kan vara att den är en administrativ, *funktionell* region. En sådan region har ofta en centralort med ett omland. Inom en region, dess rum och olika platser, utspelar sig ett rörligt landskap av sociala konstruerade konstellationer drivna av människans sociala processande. En region kan därför också, som en plats med både fysiska och symboliska gränser, utifrån det geografiska synsättet ha en *territoriell* betydelse.⁵³

I avhandlingen *Att tillaga en region* beskriver Heldt Cassel sin syn och förståelse av en region som ett *rum* som socialt skapat och som vidare berättar om identitet och känslan för en plats. Förutom Heldt Cassels inriktning kring matens roll vid utvecklingsstrategier, skapandet av en regional identitet, för hon också diskussioner om platsers och regioners konkurrens i en globaliserad ekonomi och europeisk regionalpolitik.⁵⁴

Regioner kan ses på utifrån olika perspektiv. Denna studie utgår från att se regioner som något som skapas genom kollektiva beslut och handlingar. Det innebär att regioner ses som konstruerade, som föreställningar. Vidare, inom en region växer föreställda gemenskaper fram, genom bland annat olika symboler som knyter samman människorna mot samma mål. I kölvattnet kommer också ofta en tydlighet i *vi och dom* - känsla gentemot de som är utanför regionen.⁵⁵ Regionen är i många fall något som benämns som en zon, som är mindre än staten, men större än primärkommunen. Detta stämmer dock inte in på Gotland som kommun, region och län. Alltså, region kan beskrivas utifrån syfte och problemställning inför varje tillämpning.

⁴⁹ Gren och Hallin (2003) s.188

⁵⁰ Gren och Hallin (2003) s. 93

⁵¹ Gren och Hallin (2003) s. 93, 188

⁵² Heldt Cassel (2003) s. 27

⁵³ Heldt Cassel (2003) s. 27

⁵⁴ Heldt Cassel (2003) s. 11-13, 20

⁵⁵ Hermelin (2005) s. 269

2.4 Regional utveckling och hållbar utveckling

Regional utveckling bygger på samlade metoder och samarbetsformer som avser att utveckla en region, förbättra en region inför framtiden. Det gäller utveckling i flera avseenden; det ekonomiska, sociala och miljömässiga. Teorier om rumsliga processer är viktiga att ha kunskap om för att underlätta förståelse för analyser av regionala processer.⁵⁶ Genom politik och samhällsplanering handlar det om att ha en helhetssyn över utbildning, arbete, offentliga tjänster, infrastruktur, kommunikationer, natur och kultur, samt människans hälsa och upplevelser av livskvalitet i regionen. Regional utveckling innebär idag också sektorsöverskridande samarbete, där nätverk och kunskapsutbyte blir allt viktigare, därtill samverkan kring olika visioner, handlingsplaner, mål och dess uppföljning. Varje region utgår och arbetar utifrån sina egna förutsättningar och utformar egna strategier för utveckling.

Begreppsparet regional utveckling kan också diskuteras utifrån de enskilda begreppen regional och utveckling, vilka kan ha olika betydelse och därför är komplexa. *Regional* kan användas med syftning på rumsligt, geografiskt och eller processer och strukturer inom ett definierat område. Förändringsprocesser gällande platser och aktörer är både viktiga och påtagliga i regional utveckling.⁵⁷ I denna studie syftar begreppet region på ett geografiskt avgränsat område - Gotland, rumslig avgränsning landsbygden, samt processer som människan kan påverka och som påverkar människan i rummet. Begreppet utveckling kan ha en kvantitativ eller kvalitativ betydelse. Kvantitativ betydelse vilken innefattar ekonomisk tillväxt, vilket är den aspekt som oftast refereras till och fokuseras på i regional utveckling. Inom ekonomisk utveckling diskuteras exempelvis antal sysselsatta, inkomster etc. Med *utveckling* avses oftast förändring, men förändringen behöver inte alltid vara synonymt med något som leder till en förbättring. Det kan också betyda en förändring från ett tillstånd till ett annat, eller betyda en förändring på ett tidsmässigt plan, dvs. tiden går alltid framåt. Oftast betyder dock utveckling något som menas tillföra lokalsamhället något positivt. Utveckling i en kvalitativ kontext menas social stabilitet och ekologisk hållbarhet.⁵⁸

Hållbar utveckling är något som på senare tid förankrats till utvecklingsbegreppet med den kvalitativa betydelsen. Att hållbarhetsperspektivet tillförts begreppet regional utveckling innebär att utvecklingen inte enbart skall gynna en ekonomisk tillväxt, utan även nå social och ekologisk hållbarhet. Hållbarhet avser att utvecklingen skall drivas på ett sådant sätt att den inte hotar naturmiljön och med målsättningen i att också vara socialt och ekonomiskt hållbar. Resurser skall användas på ett sådant sätt att de tillgodoser våra behov lika väl som kommande generationers behov.⁵⁹ Enligt Bruntlandskommissionen direktiv beskrivs hållbar utveckling;

*”Hållbar utveckling är en utveckling som möter dagens behov utan att kompromissa om möjligheterna för framtida generationer att möta sina behov.”*⁶⁰

Olika tolkningar kan göras av regional utveckling, beroende på vart eller vad det syftar på. Hermelin presenterar tre faktorer bakom regional utveckling⁶¹:

- Arbetskraft; med kompetens för att delta i processer av lärande, för innovationer.

⁵⁶ Jauhiainen (2000) s. 1 ff.

⁵⁷ Hermelin (2005) s. 266

⁵⁸ Hermelin (2005) s. 266 ff.

⁵⁹ Hermelin (2005) s. 267

⁶⁰ Bruntlandskommissionens direktiv 1987

⁶¹ Hermelin (2005) s. 278

- Lokalt förankrade traditioner; i relation till förvärvsarbete och företagande, för lojal arbetskraft och entreprenörskap.
- Regional infrastruktur; för agglomerationsfördelar.

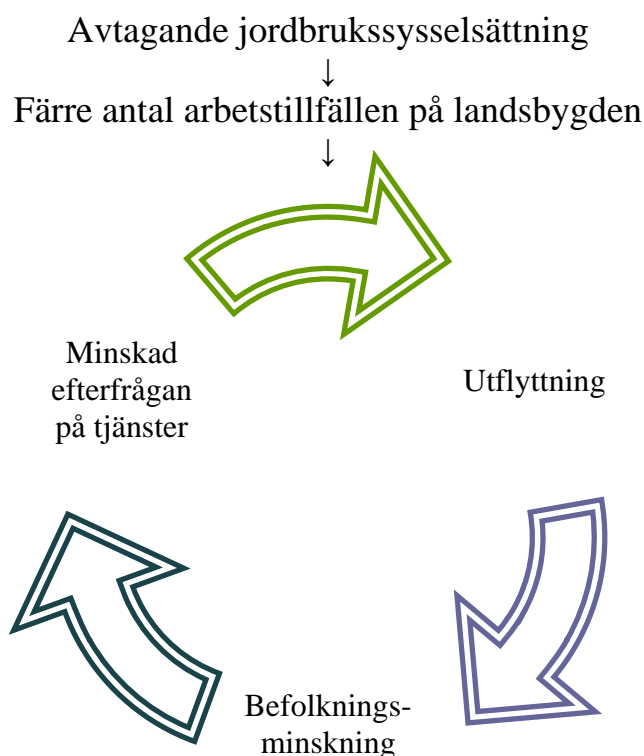
Det finns också olika sätt att mäta regional utveckling. Man kan antingen se till befolkningsutvecklingen eller sysselsättningsgraden i en region, alternativt koppla ihop sysselsättning och befolkningsutveckling. Det sistnämnda handlar då om att utforska hur stor del av befolkningen som finns i arbetsför ålder. Barn och äldre (pensionärer) är två ”konsumtionsgrupper” som utgör högre kostnader för samhället än vad de kan ge tillbaka. De har så kallad låg produktionsförmåga och hög konsumtionsförmåga. Tillväxt i en region beror till övervägande del av den arbetsföra befolkningen, som producerar mer än de konsumerar av samhället. Andra mätinstrument för en regions utveckling kan vara, vad det finns för utbildningsmöjligheter, framförallt de utbildningsmöjligheter som kan erbjudas på högskolor och universitet.⁶²

Landsbygdens roll är det studien vidare fokuserar på, eftersom landsbygdsutveckling är en essentiell del i regional utveckling.

⁶² Lundmark, M (2000) s. 249 ff.

2.5 Landsbygdsteori

Boyle tydliggör och förklarar nedan i en modell ett utvecklingsförlopp som kan appliceras på många landsbygder.

Figur 2. Boyles modell "The cyclic nature of rural decline" beskriver en ond cirkel som drabbat många landsbygder. **Källa:** Boyle (1998) s. 132

Boyles modell visar faktorer med kausala samband som bildar ett förlopp och en ond cirkel, vilket drabbat många landsbygder. Förändringar i jordbruksnäringen som avtagande jordbrukssysselsättning leder till minskat antal arbetstillfällen på landsbygden. Färre arbetstillfällen leder till utflyttning, och kvinnor flyttar, enligt Boyle, ut i större utsträckning än män. På så sätt förklaras en ojämn könsfördelning, därtill minskad naturlig befolkningsutveckling på landsbygden. Befolkningsminskning minskar också efterfrågan på service. Utvecklingsförloppet påverkar således hela lokalsamhället.⁶³

2.6 Pull- och pushfaktorer på landsbygd/glesbygd

Att glesbygder generellt avfolkas har nämnts och även förklarats i ovan modell. Även om det idag inte rör sig om många procent som flyttar från Gotlands landsbygd (avsnitt 1.1.1), är trenden ändå ett faktum sedan en tid tillbaka.⁶⁴ Människors rörelsemönster och framförallt migration kan tolkas med hjälp av *pull-* och *pushfaktorer*, som kan påverka människors benägenhet att antingen stanna, eller lämna en plats eller en region. Trygg arbetsmarknad,

⁶³ Boyle (1998) s. 132 f.

⁶⁴ Bilaga 4.

möjlighet att påverka, närhet till natur och i övrigt balanserat samhälle och sammantaget möjligheter till bra livskvalitet är exempel på pullfaktorer. Pushfaktorer kan vara dåliga utbildningsmöjligheter, bristfällig arbetsmarknad eller att exempelvis pendlingsavstånd blir för långa och tidskrävande.⁶⁵ Det är viktigt att utvärdera vilka som är de utmärkande argumenten för pull- och pushfaktorer förknippade med Gotlands landsbygd.

En befolkningsminskning kan bero på flera orsaker. Utflyttning är en orsak, men även demografiska faktorer, som höga dödstal eller låg fruktsamhet är av betydelse. Om fler människor dör än vad som föds, måste inflyttning väga upp för att inte befolkningen ska minska totalt sett. Men, befolkningsminskningen *i sig* behöver inte vara direkt negativ. För många regioner liksom för Gotland, resulterar dock en minskning i, att regionen också förlorar skatteintäkter. Detta tas upp i Gotlands regionala utvecklingsprogram *Vision Gotland 2025*⁶⁶. Detta resulterar naturligtvis i negativa konsekvenser för hela regionens ekonomi, beroende på storleken av underskottet. Dessutom kan man se att en stadig befolkningsminskning över tid, ofta resulterar i att verksamheter så småningom flyttas eller läggs ner. Det har i sin tur en negativ effekt på landsbygden som glesbygd, då en negativ spiral, en ond cirkel verkar och utvecklas. Med färre verksamheter och service på landsbygden, kan färre människor av praktiska skäl inte heller välja att bo där och så kan det fortsätta om ingen motkraft till utvecklingen finns eller uppstår.

⁶⁵ Knox & Marston (2007) s. 109 f.

⁶⁶ Gotlands regionala utvecklingsprogram "Vision Gotland 2025". Länk finns i källförteckningen.

2.7 Landsbygden i den regionala utvecklingen

I Glesbygdsvverkets rapport *Landsbygden i den regionala utvecklingen*⁶⁷ är en sammanställning gjord utifrån olika läns syn på hur man bör integrera och behandla landsbygdsfrågor i regionala utvecklingsprogram. Sammanfattningsvis konstaterar Glesbygdsvverket att det råder många likheter mellan länen även om de uttrycks olika. Gemensamt är många läns betoning på vikten av en *helhetssyn*. Att det bör finnas en samverkan mellan olika politikområden såsom landsbygdspolitik, näringspolitik, arbetsmarknadspolitik, innovationspolitik, utbildningspolitik och transportpolitik. Ett genomgående motiv för programmen som syftar till att skapa en helhetssyn för samhällsplaneringen med den ökade landsbygdshänsynen är att det finns ett behov att synliggöra gles-/landsbygden⁶⁸ inom det egna länet, samt vikten av att arbeta med helhetslösningar för att stödja dessa områden. Enligt Glesbygdsvverket kan ett arbete med ett gles-/ landsbygdsprogram ses som ett tillfälle att formulera en långsiktig strategi för gles-/landsbygden och öka möjligheter kring sektorssamverkan. Det kan, enligt Glesbygdsvverket, också vara ett sätt att placera frågorna på dagordningen.⁶⁹

De ser dock både fördelar och nackdelar med detta. Fördelarna kan, enligt Glesbygdsvverket, vara att län ges tillfälle att arbeta fram en långsiktig strategi, samt underlätta vid sektorsöverskridande arbete. Nackdelarna kan vara att det finns en risk i att gles-/ landsbygdsfrågor därefter hanteras i särskild ordning åtskilt från övriga utvecklingsarbetet och därför marginaliseras. Om inte landsbygdens intressen finns vid framtagandet av tillväxtprogram utan åsidosätts till särskilt program kan riskerna uppstå.

Glesbygdsvverket fastställer Gotland som en region som har åtgärder med en specifik landsbygdsinriktning. De framhåller därutöver Gotland som en av de fem län i Sverige som ligger i framkant genom att hantera landsbygdsfrågor ur ett helhetsperspektiv, dvs. inräknar inte bara jord- och landsbygdsfrågor, utan samtliga företag i bygden och så också tätorterna. I Glesbygdsvverkets rapport betonas Gotlands kommun att landsbygdsinriktningen är en integrerad del i utvecklingen av regionen:

*”Det regionala utvecklingsarbetet som har landsbygd dimensionen är det som vi i kommunen benämner landsbygds politik... Inom varje politikområde har vi åtgärder som gynnar hela regionen, men ser också till åtgärder som behövs för landsbygdens speciella struktur. Med detta perspektiv har vi också uppmärksammat och genomfört arbetet med metoder där engagemang och initiativ från landsbygd invånarna ges legitimitet...”*⁷⁰

Det som vidare är intressant är Glesbygdsvverkets koppling i rapporten till Glesbygdsvverkets motsvarighet i England, Countryside Agency (CA). Verket har tidigare gjort en studie som resulterat i rapporten *Landsbygdsforum och landsbygdens advokat - rapport om nya verktyg i Englands landsbygds politik*.⁷¹ I denna rapport beskrivs Englands system för ”landsbygds-säkring” eller ”landsbygdsprövning”, *Rural Proofing*, vilket är ett centralt begrepp inom

⁶⁷ Glesbygdsvverkets slutrapport *Landsbygden i den regionala utvecklingen* (2005)

⁶⁸ Glesbygdsvverket använder landsbygd och glesbygd delvis synonymt och menar på att definitionerna beroende på vilken studie som görs, att de lämpligen måste bestämmas beroende på vad som studeras. Ändamålet med studien får därmed styra vad man definierar som landsbygdsområde. Gles- och landsbygd används också av Glesbygdsvverket som samlat begrepp särskilt när landsbygdsfrågor behandlas i det regionala utvecklingsarbetet. Glesbygdsvverkets slutrapport (2005) s. 7, 42

⁶⁹ Glesbygdsvverket (2005) s. 14 f.

⁷⁰ Glesbygdsvverket (2005) s. 10

⁷¹ Glesbygdsvverket (2005) s. 14

landsbygdspolitiken i England. Syftet är att varje departement och myndighet, både på nationell och på regional nivå, ska bedöma hur deras olika förslag och insatser påverkar landsbygden. Då menar man påverkan för både de som bor och arbetar där samt för de som använder landsbygden för rekreation. Avsikten är att landsbygdens speciella behov på olika områden ska uppmärksammas och tas hänsyn till. Samtliga departement måste således ta hänsyn till konsekvenser för landsbygden inför olika beslut, och CA har uppdraget att följa upp att detta efterlevs.⁷² Den engelska landsbygdspolitiken är fast övertygad om landsbygdens betydelse för stadsborna. Som ett led i att öka landsbygdens värde och även öka förutsättningar för turismen, arbetar CA också aktivt med att synliggöra landsbygden och göra den lättillgänglig på olika sätt.⁷³ Ett annat led i utveckling av den engelska landsbygden, som kan kopplas till denna studie, är att rapporten också nämner vikten av att lyssna till landsbygdsbefolkningens viljor och önskemål. Avtal mellan myndigheter, politiker och CA har för avsikt att ge invånarna en stark känsla av att de är betydelsefulla och kan påverka, genom att ge invånarnas röster stort utrymme.⁷⁴

2.8 Användning av teorin

Begreppen *rum*, *plats*, *landskap* och *region* har tolkats och använts olika under olika tidsperioder, de är så kallade flytande signifikanter. De får alltså en förändrad eller ny innebörd beroende på vilket teoretiskt sammanhang de vid tidpunkten ingår i (vetenskapligt, tidsrumsligt eller ämnesteoritiskt). Till stor del handlar det teoretiska resonemanget om att rum, plats, landskap och region är något som är socialt skapat. Aspekten av att dessa är en konstruktion av människan belyses utifrån olika synvinklar. Människan som "skapare" betraktas som individ i form av sitt innehåll av känslor, drömmar, visioner, upplevelser i och av rummet, *samt* genom att människor interagerar med varandra och/eller mellan människa och materia. Synen på ett landskap, som här Gotlands landsbygd, varierar därmed också beroende på vem som betraktar det.

Sammantaget är det presenterade synsättet i högsta grad abstrakt, men jag har genom de valda begreppen och geografiska teorierna velat belysa sambanden mellan människa, landsbygd och regional utveckling. Genom presentationen av teorier och begrepp hoppas jag kunna ge en introduktion och förståelse av sambanden i utvecklingen, på samma sätt också kring lokal och regional identitet. I denna studie kommer jag att använda teoretiska begrepp och förklaringar genom att applicera dessa på såväl statistik som på intervju- och enkätmaterial. Detta för att frambringe en fördjupad kunskap om Gotlands landsbygd och dela med mig av tankar som jag ser betydande för Gotlands utveckling, framförallt ur identitets- och "sense of place"-perspektiv.

⁷² Glesbygdsverket *Landsbygdsforum och landsbygdens advokat-rapport om nya verktyg i Englands landsbygdspolitik* (2003) s. 3, 13

⁷³ Glesbygdsverket (2003) s. 16

⁷⁴ Glesbygdsverket (2003) s. 34

3 Invånarnas olika syn på den gotländska landsbygden

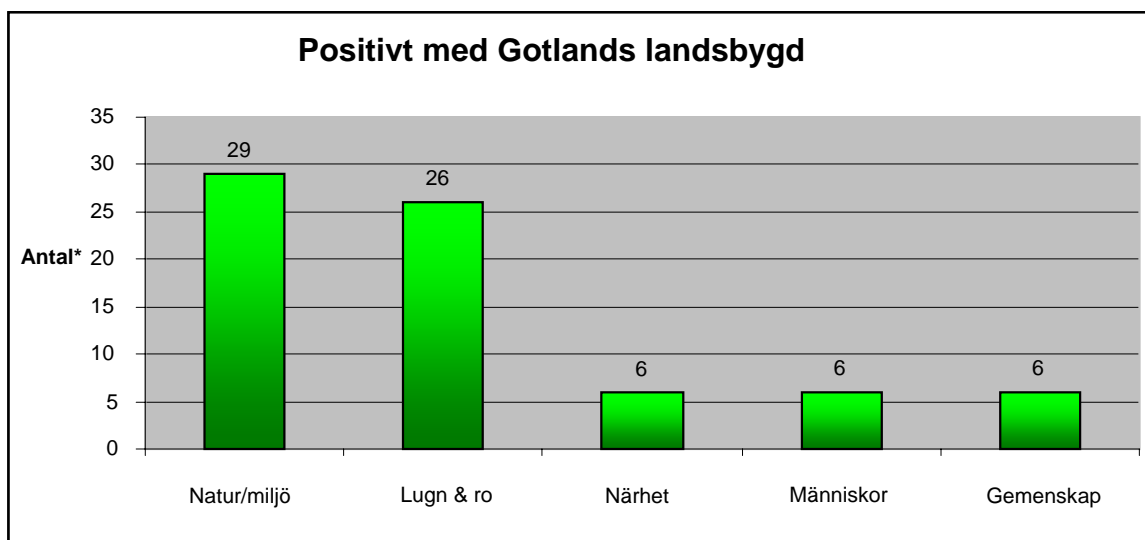
Resultatkapitlet börjar med att presentera studien av allmänhetens⁷⁵ och tjänstemännens⁷⁶ *upplevelse av landsbygden* samt deras *upplevelser till turism på landsbygden*. Vidare behandlas faktorer av betydelse för människors val av framtida bostadsort. Slutligen beskrivs allmänhetens, tre lantbrukares⁷⁷ och de fem tjänstemännens *framtidstro på landsbygden*. Sammantaget bidrar spridningen av medverkande människor till en omfattande helhetsbild, då frågeställningarna har besvarats utifrån människors individuella olikheter i ålder, bakgrund och erfarenheter samt utifrån olika yrkesroller.

3.1 Upplevelser av Gotlands landsbygd och turism

I detta avsnitt berörs enkätaterialet, som beskriver allmänhetens syn, samt intervjuerna med tjänstemännen. Allmänheten som besvarat *hur individen upplever landsbygden*, bidrar till vidden i studien och gör det möjligt för trender att framträda. Frågor *hur individen upplever turismens inverkan på landsbygden* har också behandlats, då turismen innebär en eventuell påverkansfaktor för människors upplevelse av landsbygden (jämför avsnitten 1.1, 1.1.1 och 1.3.3). Liknande frågor har också ställts vid intervjuerna med tjänstemännen, för att skapa ett vidgat perspektiv i studien. Metodavsnitten 1.3.1 och 1.3.2 beskriver tillvägagångssättet för enkätundersökning och intervjuer.

3.1.1 Allmänhetens upplevelser av Gotlands landsbygd

I tur och ordning redovisas nedan positiva respektive negativa aspekter med Gotlands landsbygd.

Figur 3. Positiva aspekter med Gotlands landsbygd enligt enkätundersökningen.

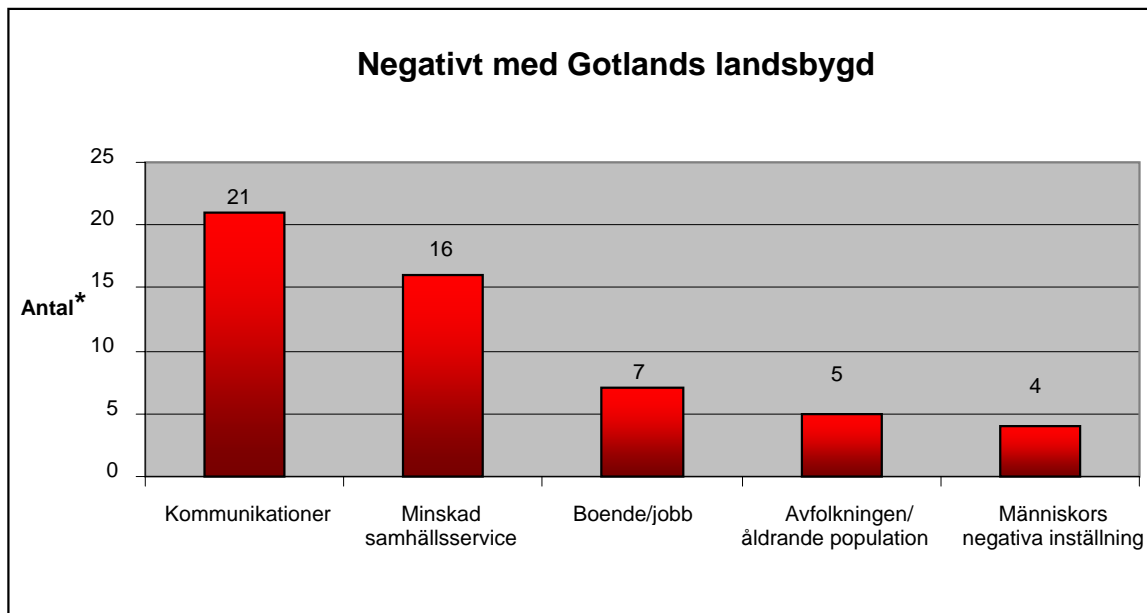
*Antal = Antalet gånger aspekterna är nämnda i totalt 61 enkätsvar. Samma person kan således ha angivit flera aspekter. (Bortfall 14 st.)

⁷⁵ Enkätundersökning, 75 stycken invånare medverkande, se metodavsnitt 1.3.1 och 1.3.2.

⁷⁶ Intervjuer med fem tjänstemän, se metodavsnitt 1.3.1 och 1.3.2 samt källförteckning för detaljerade uppgifter.

⁷⁷ Intervjuer på tre gårdar, se metodavsnitt 1.3.2 samt källförteckning för detaljerade uppgifter.

Diagrammet (figur 3) visar att aspekter kopplade till *natur och miljö* tillsammans med begreppet *lugn och ro*⁷⁸ är det som upplevs mest positivt med Gotlands landsbygd (47,5% respektive 42,6 %). Infrastrukturell närhet och mänskliga aspekter så som hur människor uppfattas på landsbygden samt människors gemenskap upplevs också som positivt med Gotlands landsbygd, men i betydligt mindre grad än föregående.

Figur 4. Negativa aspekter med Gotlands landsbygd enligt enkätsvaren.

*Antal = Antalet gånger aspekterna är nämnda i 52 enkätsvar. Samma person kan således ha angivit flera aspekter. (Bortfall 23 st.)

Diagrammet (figur 4) visar att *kommunikationer*, främst bristande kollektivtrafik men även IT⁷⁹ och flygets buller över ön, tillsammans med *minskad samhällsservice* är det som upplevs mest negativt med Gotlands landsbygd (40,4 % respektive 30,8 %). Boende, arbetsmöjligheter, avfolkning, åldrande population och människors negativa inställning är andra aspekter som nämnts negativt med Gotlands landsbygd, men inte i lika stor utsträckning.

Sammanfattning av allmänhetens syn på landsbygden

Enkätsvaren visar att de som angett positiva aspekter på landsbygden i synnerhet beskriver att den positiva upplevelsen handlar om landskapets fysiska utformning, med utgångspunkter i *omgivning/miljö/naturlandskap*. Dessutom att det handlar om det som invånare upplever i form av *känslor* knutna till landsbygden. Beskrivningarna av positiva aspekter täcker ämnesområdena rörande; natur/miljö, ”lugn och ro”, närhet, människor, gemenskap och kultur. Kultur finns inte nämnt i figur 3, då det nämnts av färre än sex personer i undersökningen. Uppdelningen mellan de två dominerande kolumnerna; natur/miljö och ”lugn och ro” samt de tre andra; närhet, människor och gemenskap kan vidare tolkas som att människor lägger större vikt vid de förstnämnda två aspekterna. Med andra ord kan det betyda att människor lägger större betydelse i aspekter rörande natur, miljö och fysisk omgivning, än de rörande infrastrukturell och social närhet, människor och gemenskap när de beskriver positiva upplevelser av rummet.

⁷⁸ Andra ord i enkätsvaren som jag tagit med under kategorin ”lugn och ro” är; lugnt, lugnet, fridfullt, avstressande, ingen stress, inget störande på landsbygden.

⁷⁹ Med IT avses här bristande Internet tillgång och Internet täckning på landsbygden.

När det gäller negativa aspekter med landsbygden visar enkätsvaren att *kommunikationer* är klart dominerande. Inom denna kategori är kollektivtrafiken särskilt betonad och anses vara bristfällig både gällande antalet linjer och turtätheten. Några enkätsvar (ej inräknade i kategorin) visar på närliggande aspekter som; att pendlandet är dyrt då man måste ha egen bil, att bensin är dyrt, eller anspelar på olika sätt till bilberoende. Förutom kategorin *kommunikationer* är det nästan uteslutande kopplingar till det invånarna upplever är förändringar i landskapet på landsbygden. I allmänhet nämns förändringar förenade med det människor upplever till följd av samhällsutvecklingen och att förändringarna främst upplevs som hinder i tillvaron man lever, som *minskad samhällsservice*. Vidare är uppfattningar om *otillräckligt med boende* och *för få arbetstillfällen*, för långa avstånd till jobb och händelser, *avfolkning* och *åldrande population* samt *människors negativa inställning* negativt med Gotlands landsbygd. Uppdelningen mellan de två dominerande kolumnerna; *kommunikationer* och *minskad samhällsservice* samt de tre andra; *Boende/jobb*, *avfolkning/åldrande population* och *människors negativa inställning* kan också innebära att människor lägger större vikt i aspekter rörande samhällsfunktioner, än de rörande människor, när de beskriver negativa upplevelser av rummet.

3.1.2 Tjänstemännens upplevelse av Gotlands landsbygd

Samtliga tjänstemän⁸⁰ gav en positiv bild av sina upplevelser av rummet/den gotländska landsbygden. Naturen får en särskild plats, beskrivet på olika sätt. Bland annat beskriver Jacobsson⁸¹ att naturen följer med in i hemmet på landsbygden. Dessutom ger utsikten över det öppna landskapet henne en upplevelse som kan liknas vid den hon får vid en havshorisont. Känslan av frihet, att man har nära till havet och att man som invånare är stolt över kultur- och världsarv i rummet skildras av flera⁸².

Innehållet av rummet beskrivs också som; - *Värdefull historia, kultur och traditioner*, som *avspeglar sig i landskapet än idag*. I rummet upplever därtill de intervjuade *tillväxt*, genom att unga lantbrukare tar vid, samarbetar eller slår ihop verksamheter och vågar satsa. Turistnäringen och jordbruksnäringen betraktas utifrån samtliga intervjuade⁸³ ha ett beroendesamband till varandra i positiv mening. De anser att näringarna i balans både kan dra nytta av varandra och på samma gång gynna varandra. Dessutom uppfattar Jacobsson⁸⁴ att landsbygden generellt kan ses som en rekreationsplats.

Adjektiv som använts vid intervjuerna kopplat till upplevelsen av Gotlands landsbygd är; *stort, fritt, öppet, vackert, idylliskt och aktivt*. Men även ord som *mörkt* och *trist* och *långt att åka*, främst i anknytning till vinterhalvåret, nämndes vid en intervju. Thalín⁸⁵ beskrev sin uppfattning av rummet som Gotland i sin helhet, ”odelbart mellan stad och landsbygd”⁸⁶. Hela Gotland anses av Thalín istället vara *landsbygd*, eftersom som hon säger, Gotland är så litet och glesbefolkat. Vidare refererar hon till EU:s definition av landsbygd, vilket också inringar hela Gotland.

⁸⁰ Intervju med Jan Ekdahl (LRF) Lantbrukarnas riksförbund 20071126, Kjell Norman, Länsstyrelsen 20071126, Britta Jacobsson, Regionala utvecklingsenheten, Kommunen 20071127, Jim Enström, Länsstyrelsen 20071127 och Lena Thalín Regionala utvecklingsenheten, Kommunen 20071128.

⁸¹ Intervju med Britta Jacobsson 20071127

⁸² Intervju med Lena Thalín 20071128 mfl.

⁸³ Intervju med Ekdahl, Norman, Jacobsson, Enström och Thalín.

⁸⁴ Intervju med Britta Jacobsson 20071127

⁸⁵ Intervju med Lena Thalín 20071128

⁸⁶ Intervju med Lena Thalín 20071128

3.1.3 Upplevelser av turism på landsbygden

Allmänheten och tjänstemännen gav ganska entydiga svar om människornas upplevelse av turismen på Gotlands landsbygd. Båda grupperna var i stor utsträckning positiva till turismen på landsbygden. På enkätfrågan; *Hur upplever du turismens inverkan på landsbygden* svarade 66,6 % att de ser turismen som positiv för den gotländska landsbygden. Samtliga intervjuade tjänstemän visade en öppen positiv attityd och inställning till turismen på landsbygden. Av enkätsvaren kan jag dock utläsa en större grad reservationer, men att det i det stora hela handlar om samma reservationer. Reservationerna rör främst samhällsutvecklingen och samhällsbyggnad, dvs. planering och förändringar i miljön gällande nya byggen, otillfredsställande upplevelser av byggnationer i landskapet som man av olika anledningar *inte* tycker ”passar in” eller gillar.

Någon speciell problematik mellan invånare och turismen uttalas inte generellt. Ett fåtal enkätsvar visade på direkta negativa aspekter i sin upplevelse av turismens inverkan på landsbygden. En fördjupning av innehållet i enkätsvaren relaterat till turismen presenteras nedan.

Positiva till turismen

De som är ”positiva till turismen” lyfter bland annat fram möjligheter med näringen på olika sätt. Flertalet uttrycker kort och gott att turismen gör positiv inverkan på landsbygden. Annat som anges är: Att det finns mycket att se och/eller mycket att visa av Gotlands landsbygd. Att turismen håller bygden levande och ger fler arbetstillfällen. Att turister/sommargotlänningar håller ordning på tomma hus. Att turisterna handlar. Att idéer kommer från turismen. Att turismen behövs.

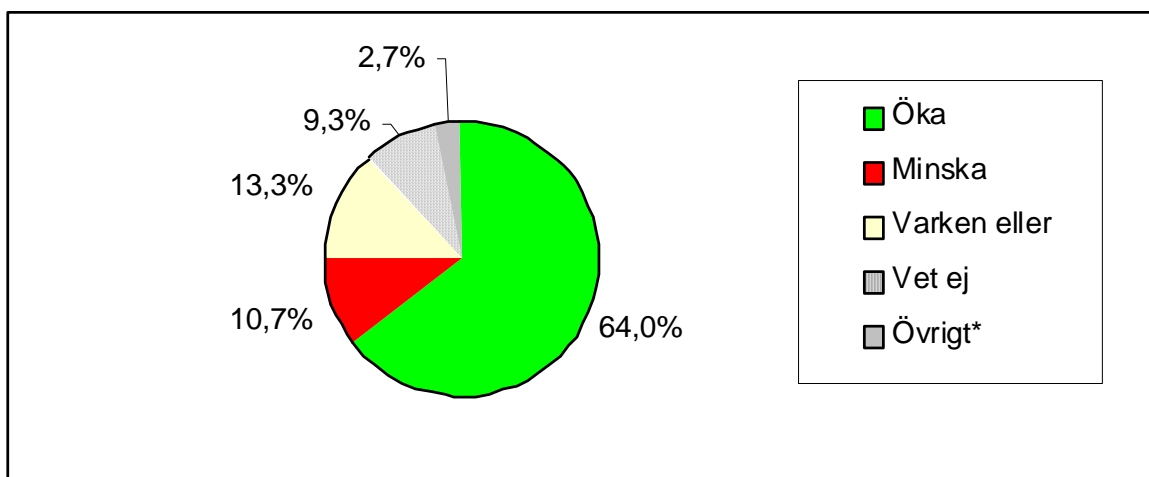
I några av de positiva svaren värjer sig dock invånarna något, inför det jag uttyder är en oro för överexploaterande av vissa platser. Några hänvisar till försiktighet när det gäller vad ”vi”⁸⁷ vill visa av Gotland gällande natur- och kulturvärden. Ytterligare ett par stycken som jag inräknat i gruppen för positiva svar, anger att de inte märker av någon påverkan egentligen, att inverkan av turismen på landsbygden är närmast obefintlig, eller som en uttrycker det; att vissa orter ”blommar upp” på sommaren i och med turismen.

Negativa till turismen

De som genom sina svar är ”negativa till turismen” anger bland annat att; hus blir sommarhus, och/eller att turister som köper in sig i bygder inte tar den hänsyn till dem som brukar jorden. Eller att; besökare (som blir inflyttare) trissar upp priser på sommarhus, så att det påverkar gotlänningar, i synnerhet ungdomarna på ön, att de som följd av detta inte har råd att bo kvar på landsbygden.

⁸⁷ ”Vi” är det egna uttrycket från människor som ifyllt enkäten. Jag tolkar det som att ”Vi” är med syftning på invånare, politiker, samhällsplanerare och andra som kan påverka utformningen av samhället på Gotland.

Synen på om turismen kommer att öka eller minska i framtiden

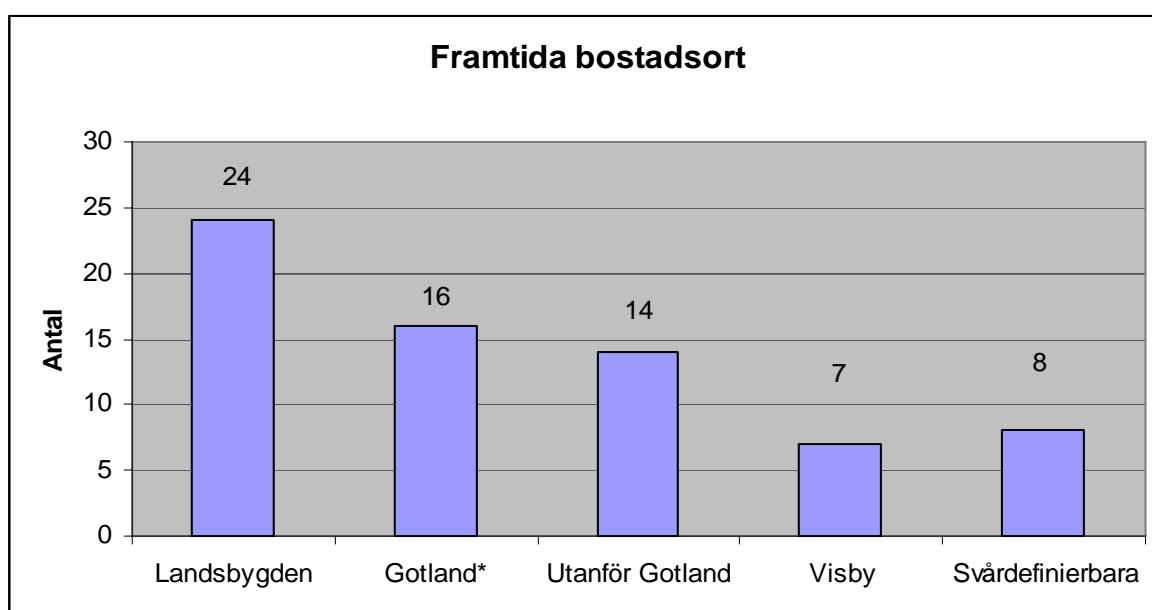
Figur 5. Turismen i framtiden utifrån vad allmänheten tror i enkätundersökningen.

*Övrigt=Två personer (2,7 %) svarade: "Det beror på hur Gotland profilerar sig, PartyÖ eller FamilieÖ" respektive "Minska på sommaren och öka höst, vinter och vår." Antalet enkätsvar 75 stycken (100 %).

Diagrammet (figur 5) visar vad allmänheten tror om turismen i framtiden. Största andelen av de tillfrågade i enkäten tror att turismen kommer att öka. Detta resultat säger inte så mycket om turismens inverkan på landskapet, men kan ge en bild av vad invånare tror om framtiden och turistnäringen på ön. Kanske kan det också spegla förhoppningar. Samtliga tjänstemän som intervjuats tror att turismen kommer att öka. En person uttryckte dock att turismen troligtvis bara kommer att öka inom de närmaste åren, för att sedan mattas av.

3.2 Faktorer som påverkar val av framtida bostadsort

För att få förståelse för landsbygden/glesbygden utveckling, vad som påverkar eller lockar människor att vara kvar på landsbygden eller flytta från landsbygden, har jag undersökt vad som betraktas som pull- och pushfaktorer för Gotlands landsbygd. Argument för dessa faktorer är lämpligt att försöka ta reda på för att kunna förstå vad olika påverkansfaktorer kan vara i den individuella framtidstron hos människor på landsbygden, som längre fram kommer att speglas och analyseras. Först presenteras resultatet av enkätsvaren om *var* man *tror* att man bor om 15-20 år (figur 6). Sedan följer en beskrivning av orsaker till varför respondenterna valt respektive bostadsort.

Figur 6. Var invånarna tror att de bor om 15-20 år.

* Där man angett Gotland och inte närmare preciserat om man avser stad eller landsbygd. 69 stycken av 75 stycken enkätsvar är inräknade i resultatet. Fyra är borträknade eftersom de idag är boende i Visby och valt Visby även i framtiden och Visby inte inryms för studiens avgränsning. (Bortfall 2 st.)

Diagrammet (figur 6) visar vad invånare svarat om *var* de *tror* att de bor om 15-20 år. 32 % tror att de bor på landsbygden medan 21,3 % svarat Gotland. Det sistnämnda gör det svårt att veta om respondenterna avsett landsbygd eller stad. Resterande 47 % tror att de bor antingen i Visby, på annan ort utanför Gotland, eller ger svårdefinierbara svar. Sammantaget tyder det på att; även om man inte uttryckligen tror att man i framtiden bor på landsbygden, tror de flesta tillfrågade att de bor kvar på Gotland.

Tendenser i åldersgrupper kopplade till kategorierna ovan

Genom att kombinera informationen i figur 6 med svar från respektive åldersgrupp⁸⁸, framträder vissa tendenser. Många som nu bor på landsbygden avser att bo kvar på landsbygden, med undantag för åldersgrupperna; upp till 24 år, och den äldre gruppen 55 år och uppåt. Den yngre gruppen anger i stor utsträckning annan ort än Gotland. Ofta handlar det om studenter som inte planerar att vara kvar på ön eftersom inga framtidsutsikter upplevs på arbetsmarknaden. Majoriteten av de yngre anger dessutom antingen bostadsort någonstans

⁸⁸ Åldersgrupperingen i enkäterna; Upp till 24 år, 25-39, 40-54 och 55 och uppåt.

eller platser utomlands, alternativt Stockholmsområdet. Den äldre skaran representerar främst de som angett Visby, men de finns i övriga grupper också.

Argument för att man har angett bostadsort Gotlands landsbygd

De människor som tror att de kommer att bo och leva på Gotlands landsbygd uppger i stor utsträckning orsakerna till *varför* så som upplevelse av trivsel i allmänhet eller trivsel med anknytning till natur, miljö, människor eller lugnet.⁸⁹ En person svarar att hon avser bo kvar i sin hembygd på landet skriver bland annat "älskar naturen". Denna fras tolkar jag in under trivsel, samt till betydelsen av närheten till natur⁹⁰ som vidare nämns i flertalet av svaren som orsaker till varför man väljer landsbygden.

Andra aspekter av betydelse för individen att välja landsbygden är; "Om jag väljer landsbygden är det med anledning att jag har familj." "Bekvämt att bo på landet med småbarn". "Närhet till det mesta man behöver" och "Det egna företaget är lokaliserat i en landsbygdsort". "Fritidsintresset finns på landsbygden". "Bekant med omgivningen".

Svaren visar också att vissa individuella egenskaper styr, som att det beror på "envishet" kopplad till att man inte trivs i stadsmiljö, att man är "landsbygdsbo" eller att det är val av det man anser är "livskvalitet". Flera av svaren som också är inräknade i kategorin *boende på landsbygden* har just angett motsatsförhållandet till Visby eller definition stad; "Trivs inte i städer." "Har bott i städer men trivs bättre på landet." "Är landsbygdsbo och inte stadsbo."

Argument för att man har angett bostadsort Gotland

Här har man inte angett stad eller landsbygd, utan bara Gotland. Enkätsvaren visar att denna kategoris mönster sammanfaller med beskrivna anledningar i föregående kategori, Gotlands landsbygd. Men de facto att man inte tagit ställning till landsbygd eller stad kan jag se olika förklaringar till. Min kommentar till denna grupp är att personerna antingen ser det som "huvudsaken" att de bor kvar på ön och att det sedan inte spelar någon roll om det är landsbygden eller Visby. Eller, kan man se det som att de helt enkelt inte riktigt vet hur framtiden kommer att bli. Eller att, genom att se på argumenten *varför* de vill bo på Gotland, där det ofta nämns "närheten i natur", skulle kunna visa på att invånarna ser Visby och landsbygden lika nära till natur, och att det är just *det* som är viktigt för personerna. Jag väljer att se huvudsakligen till den sista förklaringen, att gruppen människor till stor del (inom denna kategori) ser Gotland, stad och landsbygd, som en helhet.

Argument för att man har angett bostadsort i Visby

Flertalet av landsbygdsbor har angett framtida bostadsort "Visby" i enkätundersökningen. Bland dem är, som nämnts, den äldre skaran "55 år och uppåt" överrepresenterad. De äldre har i stor utsträckning angett en tveksamhet över personlig ork och/eller sviktande hälsa som orsak till eventuell eller trolig flytt. Flertalet uttrycker att de *vill* bo kvar på landsbygden *om* service och lämpliga gruppboende eller alternativa bostadsmöjligheter finns. Av svaren kan jag utläsa att man önskar eller känner sig mer eller mindre tvingad till att flytta till Visby. Några anger visserligen neutrala eller positiva skäl som, "på grund av ålder", "bekvämlighet" och "närhet till service" etcetera, men flertalet svar anspelar på en oro över den avfolkning man upplever och service som försvinner på landsbygden.

⁸⁹ Annan beskrivning som jag inräknar i trivsel är; *en persons framställning av sin nuvarande hemort på landsbygden som sitt "smultronställe" och en person berättar om dennes uppskattande av "variationen lugn vinter till aktiv sommar"*.

⁹⁰ Till uttrycket "närheten till natur" finns beskrivningar som: Natur, naturen och hav, nära naturen och liknande.

Frekvent argument som förekom i samtliga boendekategorier

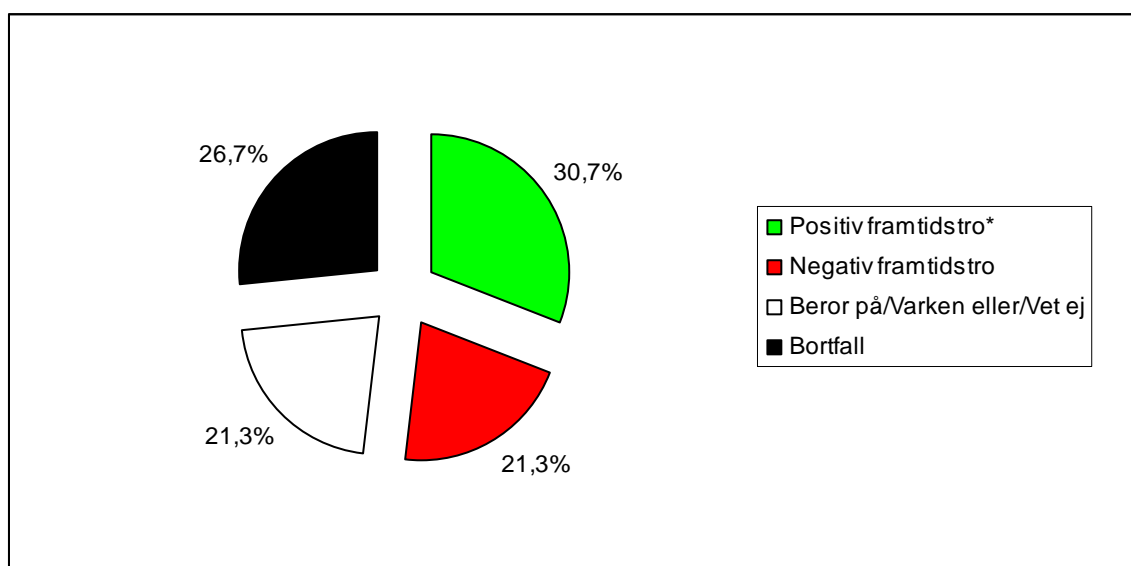
Aspekter som ”Lugnet” och ”Lugn och ro”⁹¹ nämns återkommande i svaren som förklaringar till varför man väljer bostadsort. Men, det är svårt att separera aspekterna i enkätsvaren där människorna valt boendekategori Landsbygden, Gotland och/eller Visby. Aspekterna finns representerade i alla kategorier och därtill representerade i alla åldersgrupper⁹².

3.3 Framtidstron på Gotlands landsbygd

I detta avsnitt beskrivs i tur och ordning *framtidstron* som enkätsvaren visat att allmänheten på Gotlands landsbygd har, människorna på gårdarna förmedlat samt tjänstemännens upplevelser av den egna framtidstron och deras antaganden om landsbygdsbornas framtidstro.

3.3.1 Allmänhetens framtidstro på landsbygden

Nedan redovisas resultat och trender som framkommit utifrån enkätsvaren.

Figur 7 Framtidstron på landsbygden utifrån enkätundersökningen.

*Positiva och/eller positiva med reservationer. Antalet enkätsvar 55 st. (Bortfall 20 st. 26,7 %).

Diagrammet (figur 8) visar fyra tårtbitar som beskriver allmänhetens framtidstro. En knapp dominans återspeglas i en av tårtbitarna där människor med positiv framtidstro är inkluderade. Dock återspeglas också ett nämnvärt stort bortfall.

Positiv framtidstro

Den positiva framtidstron kopplas ofta i enkätsvaren till förhoppningar om att småföretag generellt, men även att olika storlekar på jordbruk, kommer att kunna vara kvar på landsbygden. Därtill uttrycks förhoppningar om att nya tekniker och nya möjligheter till distansarbete ska ha chans att utvecklas. Dessa aspekter beskrivs av flertalet respondenter som egna tolkningar av vad som skulle kunna behålla eller locka folk till boende på landsbygden.

⁹¹ Dessa två aspekter är nämnda av fler än en person. Följande uttryck är medräknat under aspekterna *lugnet* och *lugn och ro*; ”Lugnet och stillheten”, ”Lugnt och skönt” och eller ”Friheten”, ”Lugnet på vintern”.

⁹² Åldersgrupperingen i enkäterna; Upp till 24 år, 25-39, 40-54 och 55 och uppåt.

Befolkningsminskningen som trend på landsbygden sedan år tillbaka, är man generellt medveten om, men i gruppen för positiv framtidstro, beskrivs den inte som direkt oroande i nuläget. Däremot önskas och finns förhoppning om, att människor har möjlighet att bo kvar på landsbygden, att förbindelser blir bättre, och att inte närservice och affärer endast ansamlas i staden. I ett svar uttrycks att ”vi måste förstå det som sker på landsbygden med att service läggs ned”, och samma person betonar också att vissa socknar tar tag i situationen mer än andra. Driftighet nämns dessutom som aspekt i beskrivningen av några invånares positiva framtidstro.

De som har positiv framtidstro, men har reservationer, anger att det handlar om att man bland annat önskar att turismen bör tonas ned i betydelse. Att det fortfarande finns möjligheter på landsbygden, fler områden på landsbygden att satsa på. Alternativt att man som invånare vill möta annat än turismen och/eller att det finns annat än turismen att jobba med. Flera anger behovet av man måste våga satsa mer på företagande och nyskapande av arbetstillfällen om framtidstron ska bli bestående positiv. Flera anger att linjetrafik och kommunaltrafik måste bli bättre.

Negativ framtidstro

De som är negativa anger i stor utsträckning avfolkningen och flyttning av service, skolor och affärer som aspekter till sin negativa inställning. Man uppger anledningar till att man tappat sin tilltro bland annat på grund av att huspriser höjs, och oro tillskrivs även här gotländska ungdomar som man inte tror kommer att ha råd att välja att bo kvar. Några indikerar att man tror att den gotländska landsbygden kommer att utvecklas till ett semestertillhåll för välbärgade, att man bara satsar på ett visst klientel och/eller att det kommer att utvecklas till en semesterö. I och med att skolor läggs ned och det är svårt att åka kommunalt tror flera att barnfamiljer kommer att flytta till staden. En person uttryckte i enkätsvaren: ”Kvar kommer hus och gårdar stå och allt annat kommer att flyttas till Visby.” En annan person uttrycker att: ”Stugor på landsbygden står till stor del tomma under året och är endast bebodda på sommaren.” Vidare nämns av någon att: ”Det krävs ett stopp av försäljning av permanentus till fritidshus.” Ytterligare negativ framtidstro kan återspeglas i svar som: ”Det blir bara äldre befolkning kvar på landsbygden.” Någon tycker att det är tråkigt att allt måste vara i stor skala om det ska vara lönsamt.

Tveksam framtidstro

Gruppen av tveksamma, de som säger att det beror på/vet ej etcetera, använder sig till stor del av argument som redan sammanfattats till föregående indelningar av positiv- alternativ negativ framtidstro. Skillnaden är att man här inte tagit ställning till hur egen framtidstro väger positivt eller negativt, eller om framtidstro kan tillskrivas landsbygden på Gotland eller inte. Några sticker ut med förslag gällande att vi ska bygga ut järnvägen, satsa på en levande landsbygd. Därtill, några enkätsvar tillhörande denna grupp beskriver landsbygden och staden i beroendeförhållande till varandra och menar att just *beroendefunktionen* måste synliggöras.

Mönster och trend, samt en koppling mellan olika frågeställningar i enkäten

Det går att se ett mönster i de individuella enkätsvaren. Oftast visar sig de som har positiva upplevelser av landsbygden också ha en positiv inställning till turism, samt en övervägande positiv framtidstro och vice versa. Det finns med andra ord samband, som visar på att individer svänger antingen positivt eller negativt och inte så mycket blandar en positiv eller negativ inställning till olika frågeställningar. Däremot kan inte urskiljas om invånare i större utsträckning är positiva eller negativa mellan olika orter eller delar av ön. Det som står gemensamt mellan frågan gällande människors framtidstro, frågan om vad som är negativt

med Gotlands landsbygd samt med frågan om vad man bör fokusera på för att utvecklingen på landsbygden ska ske i rätt riktning, är den relativt höga andel som nämner kollektivtrafiken vid ett, eller vid flertalet tillfällen. Med frågornas sammanslagning är därmed kollektivtrafiken nämnd hos 25 personer av de 75 tillfrågade, alltså 33,3 %. Ingen nämner däremot kollektivtrafiken som positiv aspekt på frågan om vad som är positivt med Gotlands landsbygd.

3.3.2 Framtidstron på tre gårdar

Nedan redovisas en sammanfattning av de intervjuer som förts vid tre lantbruk och som berör framtidstron på gården och landsbygden. Intervjuerna speglar *både* individerna utifrån olika erfarenhet och yrkesroller inom jordbrukssektorn, men också olika förutsättningar utifrån var gårdarna är geografiskt belägna. Tillsammans bidrar de med lantbrukarperspektiv i studien.

Inledningsvis säger samtliga intervjuade på gårdarna⁹³ övertygande, att kravet på överlevnad för jord- och lantbruk idag, *både* generellt och på Gotlands landsbygd, är att man expanderar. Storleken och omsättning på en gård är avgörande. De är överens om att jordbruksnäringen utvecklats till ett allt mer företagande där ekonomi och rationalitet är grundläggande byggstenar för att driva sådan verksamhet, snarare än en näring kopplad till livsstil idag. Samtliga instämmer i detta även om dagsläget speglar olika utvecklingsskeenden för de tre gårdarna. De har också olika upplysningar, dvs. de återger olika anledningar som speglar attityder och inställningar till varför man gjort de val man gjort och varför man idag har det som man har det på varje enskild gård.⁹⁴ Kraven uppfattas av de intervjuade ha sitt ursprung i förändringarna i jordbrukspolitiken under 1980 och 1990 – talen då Sverige närmade sig den internationella jordbrukspolitiken allt mer, för att sedan ingå medlemskap i EU. Energigrödor⁹⁵ är i övrigt något samtliga framhåller att man tror på, som man också tror med tiden kommer att växa och ta mer plats på den gotländska landsbygden.

Framtidstro och synen på EU

Intervjuerna på gårdarna redogör för olikheter i människornas framtidstro och synen på EU. Magnus Pettersson⁹⁶ på Stora Kyrkebys i Hejnum (Gård 1)⁹⁷ på norra ön, har expanderat och vill dessutom expandera mera. Pettersson och Carola Cato⁹⁸ som också jobbar på gården ser positivt på landsbygdens utveckling, framtiden och sitt eget lantbruk. Sammantaget kan sägas att deras framtidstro är stark. Alf Björkander⁹⁹ på Björksarve i Björke (Gård 2)¹⁰⁰ på mellersta ön, uppger att han ser framtiden på landsbygden som osäker. Lantbruket på Björksarve är nedlagt sedan 1990 – talet. Förändringarna på gården har accepterats, men en tveksam framtidstro utmålar sig. Björkander förväntar sig en utveckling mot att jordbrukskulturen mer eller mindre kommer att utslätas. Enligt honom kommer det troligtvis bara att överleva och bli kvar ett fåtal lantbruk i varje socken. Han vet inte riktigt om han tror på att utvecklingen

⁹³ Intervjuer med; Magnus Pettersson och Carola Cato 20070519, Alf Björkander 20070519, och Göran Winarve och Klara Winarve 20070518.

⁹⁴ Björkander Camilla (2007). *Gotlands Agrara landskap, En studie i markanvändning 1980-2007, med exempel från tre gårdar.*

⁹⁵ Energigrödor här; energiråvaror från skog och åker.

⁹⁶ Intervju med Magnus Pettersson 20070519

⁹⁷ Sammanfattande fakta om gård, familjebild, nuvarande situation på gården och förändringar i markanvändning mellan 1980-2007, se Björkander (2007) *Gotlands Agrara landskap.*

⁹⁸ Intervju med Magnus Pettersson och Carola Cato 20070519

⁹⁹ Intervju med Alf Björkander 20070519

¹⁰⁰ Sammanfattande fakta om gård, familjebild, nuvarande situation på gården och förändringar i markanvändning mellan 1980-2007, se Björkander (2007) *Gotlands Agrara landskap.*

kommer att vara hållbar i längden på landsbygden, *om* utvecklingen fortgår i samma riktning. Göran Winarve på Vinarve i Rone (gård 3)¹⁰¹ på södra ön, säger att han upplever att arbetsglädjen och framtidstron i bygden närmast är obefintlig. Winarve har levt i en aktiv jordbruksbygd, men där det idag bara finns ett fåtal lantbrukare, som han säger, kämpar för att överleva. Både Göran och Klara Winarve säger att de för egen del lägger vikt vid valet av att vara kvar, kopplat till tillfredsställelsen av att se gården gå runt *samt* att det handlar om en vald livskvalitet. Detta trots att Winarve också säger att det idag för många istället handlar om ett ekonomiskt och rationellt intresse i att driva en gård. Både hoppfulla och mindre hoppfulla bilder ges om Winarves uppfattning av människornas överlevnad i bygden, EU:s inverkan på landsbygden och landskapet samt framtiden inom lantbruket och på landsbygden totalt sett. Sammantaget speglas på den tredje gården en klart tveksam framtidstro.

Det som också är intressant i detta sammanhang är gårdarnas resonemang kring EU och EU-medel kopplad till deras framtidstro på gården och landsbygden. Pettersson¹⁰² ser EU som en nödvändig instans som ger förutsättningar och möjligheter genom bland annat strukturstöd och andra medel. Det ses som plusbidrag och en outhärlig hjälp för många på landsbygden, under förutsättning att man har möjlighet och kan vara uppdaterad i regelverket, för att kunna dra nytta av det. Pettersson ser dock att det krävs att man måste vara insatt och att det blir problem för många på landsbygden, särskilt för mindre verksamheter, och särskilt för de äldre. Björkander¹⁰³ ser EU som en instans med regelverk som ”konserverar” landsbygden och gör det mer eller mindre omöjligt för mindre verksamheter att överleva, samtidigt som han ser att det visst hjälpt många på ön. Exempelvis när det gäller betesmarksomvandling, och i synnerhet när det gäller för folk att dokumentera sin mark. Björkander menar att EU-krav på dokumentation av ägor exempelvis, har spelat en positiv roll för individer med mark på landsbygden. Genom att det har bidragit till en större kontroll över mark och gränser, samt kunnat ge ekonomisk vinning. Strukturstöd och andra medel har stöttat många ekonomiskt, men ses också som ersättning för erlagt arbete och en hjälp initialt. I det längre loppet inför en framtid är Björkander dock tveksam till detta, eftersom han anser att jord- och lantbruksnäringsen också hamnar i ett ”beroende”. Winarve tror inte att EU och den jordbrukspolitik som drivits över 1980- och 90-talen är något bra för utvecklingen i stort över tid. EU-medel betraktas som bidrag som ger bidragsberoende och är inget man på Vinarve egentligen tror på.

Avslutningsvis kan sägas att samtliga någon gång under intervjun i samband med diskussion om deras framtidstro och EU:s påverkan, var undrande eller är oroade inför en framtid. Speciellt angående det EU byggd upp gällande stödsystem. De menar att *om* stödsystemet en dag kommer att upphöra, ”vad händer då”? Björkander menar att det bara är frågan om *när* det kommer att ske. Sammantaget har diskussioner kring EU:s inverkan visat att framtidstron på EU:s medelsystem är starkare hos dem som satsar och expanderar, än de i en annan situation. Men även hos dem som satsar anar man att förändringar kommer att ske. Det verkar dock inte som att det är något man funderar så mycket över. I övrigt gällande deras framtidstro nämnde både Björkander och Winarve att närheten eller längden på sträckor till Visby kan utgöra både möjligheter eller hinder. Närhet - avstånd sägs ha varit och *är* av betydelse gällande deras egna val på gården och enligt deras uppfattning också för många andra på landsbygden. De tror att just närhet - avstånd till samhällsservice, är betydande

¹⁰¹ Sammanfattande fakta om gård, familjebild, nuvarande situation på gården och förändringar i markanvändning mellan 1980-2007, se Björkander (2007). *Gotlands Agrara landskap*.

¹⁰² Intervju med Magnus Pettersson 20070519

¹⁰³ Intervju med Alf Björkander 20070519

faktorer för människor på landsbygden, människors framtidstro och landsbygdsutveckling i det totala.

3.3.3 Tjänstemännens framtidstro och uppfattning om landsbygdens framtidstro

Nedan redovisas en sammanfattning av de intervjuer som gjorts med de fem tjänstemännen, gällande frågorna om deras egen framtidstro på landsbygden och tron om landsbygdsbornas framtidstro. Intervjuerna speglar individerna utifrån olika erfarenheter och yrkesroller och tillsammans ger de tjänstemannaperspektiv till studien.

Samtliga intervjuade tjänstemän¹⁰⁴ har en positiv framtidstro. De har också en samlad bild om tron på landsbygden inom ramen för ett helhetsperspektiv.¹⁰⁵ Helhetsperspektivet innesluter jordbruksnäringen, samtliga företagsenheter och inkluderar tätorter på landsbygden. Även de intervjuades uppfattning om den allmänna framtidstron hos befolkningen på landsbygden är positiv.

Boende på landsbygden, inflyttning och offentlig service

Ekdahl menar att hela Gotland är en positiv region med attraktiva boenden, besökarströmning, utökad marknad etcetera. Enligt både Ekdahl och Thalín, är Gotland också en relativt liten ö och sträckorna därmed varken långa eller tidskrävande. Ekdahl tror att fler och fler människor börjar upptäcka fördelarna med att bo och leva på ön och hoppas särskilt på landsbygden *även om*, som han i nästa andetag säger, utflyttningen från landsbygden för tillfället är större än inflyttningen.¹⁰⁶ Jacobsson konstaterar också att inflyttningen på landsbygden inte är tillräcklig idag. Hon menar att det visserligen märkts en trend de senaste åren av att allt fler 55 +: are söker sig till öns landsbygd, då även inflyttare från andra delar av Sverige. Jacobsson tror inför en framtid att Gotlands landsbygd kommer att lyckas med inflyttning från just denna målgrupp. Hon menar dessutom att hon ser denna målgrupp som positiv för hela Gotland då den visat sig köpstark.¹⁰⁷ Men, Jacobsson poängterar också att Gotland har andra fördelar än ett lugnt boende på landsbygden, vilket de äldre i allmänhet sökt och fått. Hon menar att ett bra företagsklimat, bra skolor etcetera kan attrahera en yngre del av befolkningen och att Gotland på så sätt kan få en ökad inflyttning och turism.

Inför en framtid ställer sig Jacobsson undrande till hur utvecklingen kommer att påverka landsbygdsbefolkningens attityder och inställningar till att inte längre ha service och skolor i den närhet de har varit vana från förr. Hur kommer det vidare att påverka potentiella ”nya” människors val av att bosätta sig på landet undrar hon? Jacobsson själv tror att framtiden kommer att visa på en förändring i invånarens attityder, men att det först kommer att bli synligt i kommande generationer. Hon menar att de som bor på landsbygden idag, själva blir föremål för förändringarna på ett sätt som inte kommande inflyttare eller generationer får med sig i upplevelsen av deras hem- och/eller bostadsort. ”De som lever där idag ser ju bara service och

¹⁰⁴ Intervju med Jan Ekdahl (LRF) Projektledare på Lantbrukarnas riksförbund 20071126, Kjell Norman, Sakkunnig på Länsstyrelsen 20071126, Britta Jacobsson, Regionala utvecklingsenheten på Kommunen 20071127, Jim Enström, Prognosansvarig Utredare på Länsstyrelsen 20071127 och Lena Thalín Projektledare för det regionala utvecklingsprogrammet – ”Vision Gotland 2025” 20071128.

¹⁰⁵ Begreppen helhetsperspektiv nämns beskrivs i avsnitt 1.3.3, men både helhetsperspektivet och regional balans, förklaras djupare i Landsbygdsutvecklingsprogrammet och Vision Gotland 2025. Länk se källförteckningen.

¹⁰⁶ Muntlig källa: Jan Ekdahl 20071126 mfl.

¹⁰⁷ Muntlig källa; Britta Jacobsson 20071127

skolor och annat försvinna och det måste ju medföra någon känsla”¹⁰⁸ förklarar hon. ”Nyinflyttade och kommande generation får inte samma upplevelse med sig, utan vänjer sig vid något annat redan från början.”¹⁰⁹ Förutom att Jacobsson tror att service successivt kommer att fortsätta flyttas till Visby, tror hon att ovanstående resonemang kommer att ha betydelse för både människor, men också för Gotlands landsbygds utveckling framöver. Hennes framtidstro gällande detta är dock starkt positiv och hon tror att man kommer att arbeta på att göra staden tillgänglig för alla i större utsträckning framöver. Hon menar att staden ska vara till för alla också på landsbygden.

Landsbygdens tillgänglighet till skolor

Ekdahl¹¹⁰ poängterar att det är viktigt med bra skolor i staden, men *också* på landsbygden. Ekdahl menar att det i det korta perspektivet inte är bra att man lägger ner skolor på landsbygden. När dock elevunderlaget inte finns för en skola, menar han, kommer man på sikt att tappa kompetens och resurser. Thalín¹¹¹ uppfattar att det finns en allmän tveksam uppfattning bland invånare på landsbygden angående nedläggning av skolor. Hon menar vidare att utvecklingen med centrerande av grundskolor, samt att det endast finns *en* gymnasieskola på ön inte är populärt. Thalín anser dock att man *måste* centrera kunskapscentra som skolor. Genom att göra de befintliga skolorna större kan det tyvärr bli till nackdel för de mindre. Men, säger Thalín; ”Man måste komma ihåg att denna omstrukturering resulterar i att man samlar kompetens och krafttag, höjer krav och möjligheter för ungdomsgruppen *totalt* sett.”¹¹² Thalín betonar positiva aspekter med att studera på Gotland och nämner exempelvis gymnasiet, där alla ungdomar som valt att gå gymnasiet möts, oavsett om de kommer från stad eller landsbygd. Det är en gränsöverskridande tillvaro och skola, som hon benämner det, där alla utbildningsförgreningar finns samlade. Hon berättar vidare hur man där har möjlighet att umgås, lära sig umgås över gränser för inriktning exempelvis. Detta är enligt Thalín både främjande för jämställdhet och samhörighet i det längre perspektivet och kan ge goda förutsättningar för det civila samhällets utveckling. Thalín menar att mycket börjar vid utbildning, antingen det rör egen individuell utveckling eller samhällsutveckling på lokal, regional eller global nivå. Att skolorna är under omorganisering ser hon som en förutsättning för Gotlands landsbygds framtida utveckling och möjlighet till stärkande av befolkningens framtidstro på längre sikt.

Om landsbygdsbefolkningens framtidstro

De intervjuade tjänstemännen har uppfattningen om att befolkningen på landsbygden generellt sett har en positiv framtidstro. Den enda tveksamhet som uttryckts om landsbygdsbefolkningens positiva framtidstro, handlar om intervjupersonens¹¹³ upplevelse av; *andra* människors upplevelser och inställningar till förändringar på landsbygden. Vidare också intervjupersonens uppfattning om; *hur* man generellt betraktar vad som är ”närhet” till service och skolor.

Norman¹¹⁴ upplever att det finns en optimism hos lantbrukare, i synnerhet hos dem som satsar stort. Vidare säger han att det finns ett högt kompetensinnehåll hos lantbrukare, och att det finns en marknad att jobba mot, vilket är grundläggande och essentiellt. Norman nämner

¹⁰⁸ Intervju med Britta Jacobsson 20071127

¹⁰⁹ Intervju med Britta Jacobsson 20071127

¹¹⁰ Intervju med Jan Ekdahl 20071126

¹¹¹ Intervju med Lena Thalín 20071128

¹¹² Intervju med Lena Thalín 20071128

¹¹³ Anonym.

¹¹⁴ Intervju med Kjell Norman 20071126

också speciellt den stora drivkraft som finns på södra Gotland, med en stor areell sektor och tillverkningsindustri i bland annat Hemse och Havdhem. Han betonar vidare att kompetensinnehållet är viktigt och en förutsättning för att kunna, som många gör, satsa på kvalitet för att få vinst. Norman nämner att det också finns företag som är i motsats till framgångsutveckling. Det är företag (inte endast inom jord- och lantbruk) som han har en uppfattning om inte *vill* växa, och där man ofta enligt honom har en filosofi- ”Det räcker till mig och sorken”¹¹⁵, men enligt Norman blir dessa allt mindre vanliga.

Fårösund¹¹⁶ och Furillen¹¹⁷ nämns som en ort respektive plats där betydande utveckling skett. Där upplever både Norman, Enström och Ekdahl att det speglas en del av befolkningens kämpaanda och framtidstro. Den förstnämnda visserligen framkommen ur den ”kris” som drabbat norra ön, efter nedläggningen av Cementa i Slite och militärverksamheten i Fårösund, men där krisen öppnat upp för mer drivkrafter. Andra exemplet hade inte blivit någonting av, utan innovativa entreprenörkrafter och människor som vågar utmana och satsa.¹¹⁸ Furillen nämns vidare av Enström¹¹⁹ som ett exempel på företag som sett sin chans och dragit nytta av sitt ”idylliska” läge. Han säger att; ”Även människor från Japan har hittat Furillen på kartan och varit här”.¹²⁰ Han tror vidare att företag som drar nytta av ”idylliska” lägen kommer att ha en positiv effekt som får betydelse i större sammanhang. När det gäller invånares kämpaanda och framtidstro i framtida utveckling återstår frågan, enligt Norman, *hur* man involverar ”sommargäster”.

Framtidstro och visioner inom jord- och lantbruk

Ekdahl¹²¹ bedömer att jordbruksnäringen på Gotland, trots omstruktureringar och diverse utmaningar den stått inför, är relativt stabil med en jämn produktion. Ekdahls framtidstro kopplad till näringen är positiv. Han benämner också de gotländska gårdarna/jord- och lantbruksenheterna som positiva och nämner att de är större än riksgenomsnittet.¹²² Enligt Ekdahl har man dock under de senaste decennierna kunnat se betydelsen av att gårdar måste överlämnas till nästa generation i ”rätt läge” för en utveckling i rätt riktning för gården, dvs. när barnen inte blivit för gamla. Han säger att det som har skett sedan en tid tillbaka, är att överlämningar av gårdar ägt rum senare än vad som hade varit gynnsamt för gårdens utveckling, att det därför blivit ett glapp i gårdens utvecklingspotential. Detta menar han kan ha påverkat utvecklingen i en trögare riktning på många håll, även om han totalt sett verkar se landsbygdens utveckling livskraftig. Jacobsson¹²³ tror inför en framtid att det är viktigt att samverka mellan lantbrukare och mellan lantbrukare och andra landsbygdsföretagare ökar, kanske speciellt inom turism. Detta för att både vårda och utveckla landskapet, men naturligtvis också för ett starkare kunskaps- och idéutbyte.

¹¹⁵ Intervju med Kjell Norman 20071126. Med ”sorken” menas här sonen. Sork på gotländska = pojke

¹¹⁶ Fårösund = Tätort på Gotlands norra spets som på olika sätt uppvisar tillväxt på kort tid.

¹¹⁷ På nordöstra kusten av Gotland ligger en ö vars namn är Furillen. Den var fram till 1973 en av de viktigare utskepningshamnarna för kalksten på norra Gotland. <http://hem.spray.se/ibiz/Furillen/>.

Ute på den karga ön Furillen inrymt i en gammal fabrik, ligger enligt *Allt om Gotland*, ett ”fantastiskt, läckert hotell”. <http://www.alltomgotland.se/gotland-sokning-presentation.asp?id=1877&bid=202>.

¹¹⁸ Intervju med Kjell Norman 20071126

¹¹⁹ Intervju med Jim Enström 20071127

¹²⁰ Intervju med Jim Enström 20071127

¹²¹ Intervju med Jan Ekdahl 20071126

¹²² Muntlig källa: Jan Ekdahl 20071126

¹²³ Intervju med Britta Jacobsson 20071127

Arbetsmarknaden i framtiden

Som prognosmakare tror Enström¹²⁴ att privat sektor kommer att bli starkare, medan offentlig sektor kommer att bli svagare och kanske till och med sämre än den är idag. Enström bedömer att Sverige nog passerat konjunkturtoppen. Kanske, säger han vidare, kommer Gotland att se mera av avknoppning inom vårdföretag och offentlig service. Fler besökare kommer Gotland säkert att se i affärs- och kongress syften, och/eller med andra syften än ”bara” som turist, förutspår han. Kongresshallen tror Enström vidare kommer att spela en väsentlig roll i detta.

Men det finns även motkrafter på Gotland, säger Enström. Utöver ungdomsarbetslöshet som är ett dilemma, kommer knappast sysselsättningen på landsbygden, i synnerhet inte inom jord- och lantbruk förväntas att öka i den närmaste framtiden, fortsätter han. Men, Enström menar å andra sidan att företag på landet har möjligheter att få fäste bland annat med ”idylliska” lägen och genom satsningar mot en efterfrågande marknad.

Framtidstro och visioner gällande landsbygden- och den regionala utvecklingen

Landsbygden på Gotland anser Thalín¹²⁵ har potential. Men, hon menar också att det är viktigt att jord- och lantbruk kan utvecklas parallellt med turistnäringen för att gynna både landsbygden, men också den regionala utvecklingen. Det måste enligt henne finnas en balans mellan dessa näringar. Även Ekdahl¹²⁶ och Norman¹²⁷ delar denna åsikt som en viktig förutsättning för landsbygdens utveckling i rätt riktning. Egentligen är alla intervjuade överens om denna punkt, men formuleringarna olika.

Av flera intervjupersoner¹²⁸ upplevs det finnas utvecklingspotential speciellt inom energinäringen, upplevelseturism och kvalitetsturism¹²⁹. Norman¹³⁰ är en av dem som tror att dessa former av turism kommer att bli allt vanligare, och också en av dem som tror på en utveckling inom energinäringen, framförallt inom området för utökning av vindkraftverk på ön. Men, flera av de intervjuade¹³¹ betonar också betydelsen av att man parallellt med energinäringens utveckling och upplevelseturism, måste förlänga den befintliga turistsäsongen och/eller utveckla ”nya” säsonger. Detta ser de som en stor utmaning framöver. De menar att man inte kan förlita sig till sommarmånaderna. Flera framhåller en personlig tilltro till en utveckling i rätt riktning. Enström¹³² tror generellt att företag inom besöksnäringen kommer att växa och att säsongsvariationer kommer att framträda och ge fler möjligheter så småningom.

Ekdahl¹³³ tror att mer kunskap och informationsspridning om klimatförändringarna och klimateffekter kommer att ha en betydelse i en framtid. Han menar att det kan komma att bli restriktioner med resor och att resor kan komma att bli dyrare, vilket då kan komma att påverka Gotland som semesterort. Han har en förhoppning och framtidstro om, att befolkningen på Gotland kommer att öka (även om han inom den närmaste framtiden nämner

¹²⁴ Intervju med Jim Enström 20071127

¹²⁵ Intervju med Lena Thalín 20071128

¹²⁶ Intervju med Jan Ekdahl 20071126

¹²⁷ Intervju med Kjell Norman 20071126

¹²⁸ Intervju med Kjell Norman 20071126 mfl.

¹²⁹ Som exempel nämns att man tror att önskemål om att bo på exklusiva ställen i närheten av lantgård kommer att bli vanligare.

¹³⁰ Intervju med Kjell Norman 20071126

¹³¹ Intervju med Kjell Norman 20071126, Jan Ekdahl 20071126 mfl.

¹³² Intervju med Jim Enström 20071127

¹³³ Intervju med Jan Ekdahl 20071126

att han inte ser det troligt). Enström¹³⁴ förutspår att man i framtiden på ön fortfarande kommer att odla mat och energigrödor, och att framtiden förhoppningsvis kommer att se ljus ut. Ekdahl menar att man idag har efterfrågan på gotländska produkter och att man kontinuerligt hittar fler köpare. Han tror också att tankar och arbete kring Östersjön och Östersjöregionen är väl integrerat såväl lokalt som regionalt. Enström menar avslutningsvis att naturen är en stark och betydande del av den gotländska landsbygden. Naturen och ett bevarat öppet landskap tror han kommer att ha betydelse i öns och landsbygdens framtida popularitet. Tillsammans speglar tjänstemännen en stark positiv framtidstro om landsbygden och den regionala utvecklingen på Gotland.

¹³⁴ Intervju med Jim Enström 20071127

4 Bilder av den gotländska landsbygden och tolkningar

I detta kapitel har jag formulerat ett antal rubriker med anknytning till teorin och empirin. I praktiken skildras här graden av befolkningens och turismens betydelse för den gotländska landsbygden med hjälp av analys och tolkningar ur olika vinklar. Jag har valt att börja med att övergripande beskriva och analysera Gotlands landsbygds utveckling, där jag applicerat modellen ”The cyclic nature of Rural decline”¹³⁵ och där en möjlig förändring i modellen förklaras utifrån turismen som motkraft. I de följande avsnitten analyseras i tur och ordning invånarnas attityder till landsbygden och turism, invånarnas framtidstro, samt känslan till platsen utifrån teorier om ”sense of place”.¹³⁶

4.1 Analys av Gotlands landsbygd, jordbruk- och turismutveckling

Genom att studera utvecklingen i stora drag på Gotlands landsbygd och applicera utvecklingsmodellen ”The cyclic nature of Rural decline” innehållande faktorer som påverkar varandra, åskådliggörs en teoretisk utvecklingsbild. Denna utvecklingsbild utgör vidare en bakgrund till analysen av *vilka* attityder och inställningar landsbygdsbefolkningen har och *varför*. Kopplingar mellan människornas attityder och samhällsutvecklingen ges då möjlighet att framträda tydligare. Med andra ord synliggörs *vad* som kan tolkas och kopplas till verkligheten och *vad* som kan tolkas vara föreställda uppfattningar hos befolkningen.

4.1.1 Turismen som motkraft

Nedan beskrivna översikt av Gotlands landsbygdsutveckling, är i linje med Boyles modell ”The cyclic nature of Rural decline”¹³⁷. Jordbruksnäringen som den största näringen på landsbygden har generellt genomgått stora förändringar de senaste 25 åren, så också på Gotland. Sammantaget har förändrade tekniska och ekonomiska förutsättningar, de högre krav och villkor som ställts genom EU och jordbrukspolitiken på internationell, regional och lokal nivå parallellt med samhällets utveckling och de krav vi människor ställer i form av mat på borden, påverkat näringen.¹³⁸ Även om jordbruksproduktionen på Gotland är ungefär densamma, i alla fall inte minskat, så har många små jordbruksenheter lagts ned och de enheter som satsat vidare har blivit större.¹³⁹ Men, antalet sysselsatta har minskat inom näringen. Mellan åren 1981-2007 minskade antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruk på Gotland med 71 %.¹⁴⁰ Med färre arbetstillfällen söker människor andra vägar, flyttar. Flyttar människor från landsbygden uppstår som tidigare beskrivet, ofta en skev könsfördelning, eftersom kvinnor i högre utsträckning flyttar ut än män. Statistik visar att detta flyttmönster även stämmer in på Gotlands landsbygd.¹⁴¹ Den följande sneda könsfördelningen bidrar till befolkningsminskningen totalt sett då det sannolikt föds färre barn. Befolkningsunderlaget och den minskade efterfrågan för landsbygdens utbud gör det svårt för verksamheter att överleva. Gotlands landsbygd har sett jobb och service successivt försvinna eller flyttats från de mindre orterna till större tätorter eller till Visby. Förutom nedlagda industrier är skolor, affärer och allmän sjuk- och äldreomsorg idag främst drabbat.

¹³⁵ Figur 2, avsnitt 2.5

¹³⁶ Avsnitt 2.1.2

¹³⁷ Figur 2, avsnitt 2.5

¹³⁸ Björkander (2007) *Gotlands agrara landskap s. 2*

¹³⁹ Muntlig källa: Jan Ekdahl LRF mfl.

¹⁴⁰ Björkander (2007) *Gotlands agrara landskap s. 11* (SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik)

¹⁴¹ Källa: Glesbygdsverket, Landsbygdsfakta-Statistik. Länk finns i källförteckningen.

Vad som är viktigt att poängtera när avfolkning eller befolkningsminskning här berörs igen, är att det i faktiska tal på Gotlands landsbygd *inte* är fråga om en minskning på mer än 44 personer mellan 2000 – 2005, vilket inte verkar tydligt för många enligt enkäter och intervjuer i denna studie. Tio till femton år tidigare var exempelvis förändringarna större.¹⁴²

Det som många dock har kunnat konstatera är att; i takt med avtagande jordbrukssysselsättning har turismnäringen ökat på Gotland. Det är en näring som drar in väsentliga intäkter till regionen och genererar fler arbetstillfällen, även om den är väldigt säsongbetonad.¹⁴³ Med turismens utveckling tolkas det att ”The cyclic rural decline” kunnat påverkas i positiv riktning. Det kan sägas att näringarna är viktiga komplement till varandra, som i detta skede gjort att utvecklingen förbättrats. Därav kan turismen beskrivas vara en potentiell motkraft till modellen ”The cyclic nature of rural decline”¹⁴⁴ som gör en förändring möjlig av den onda cirkeln. Turismen på Gotland är visserligen koncentrerad till Visby, som inte ingår i denna studie, men turismnäringen i sin helhet påverkar utvecklingen också på landsbygden oavsett om den är koncentrerad till Visby eller utspridd över hela Gotland.

4.2 Invånarnas attityder och inställningar till landsbygden och turism

En analys av de tre undersökningsgruppernas *upplevelser av både landsbygden och turismen på landsbygden*, visar att människornas upplevelser har starka samband med individuella inställningar och attityder hos dem själva. Oftast visar sig de som har positiva upplevelser av landsbygden också ha en positiv inställning till turism och vice versa. Tillsammans bidrar de olika undersökningsgrupperna till en helhetsbeskrivning av invånarens upplevelse av landsbygden och turismen på landsbygden, där trender utifrån perspektiven och åldersgrupper framträder.

En sammanfattning av enkätsvaren visar att invånare på landsbygden, framförallt den äldre befolkningen, är oroade inför framtiden när det gäller landsbygdens utveckling. De äldres upplevelser av oro har ett starkt samband med samhällsutvecklingen. Det gäller främst det som upplevs förändras i negativ bemärkelse för landsbygdsborna, något som också kan komma att påverka val av bostadsort i framtiden. Många äldre känner och visar motstånd till förändringarna. Motståndet påverkar upplevelsen av landsbygden, men landsbygden verkar ändå ha väsentliga kvalitéer för åldersgruppen. Befolkningsminskningen på landsbygden uppfattas dock som en av de negativa aspekterna med landsbygden. Det som är intressant att är att det sedan millennieskiftet inte handlar om en avfolkning som det gjort tidigare, men att uppfattningen om landsbygdens avfolkning verkar finnas kvar som riskbeskrivningar i landsbygdsbefolkningens *mentala karta*¹⁴⁵ över landsbygden. Kanske är det nedläggningar av många mindre jordbruk, samt de facto att antalet sysselsatta inom jord- och skogsbruk fortfarande fortsätter att minska som påverkar uppfattningen om att befolkningen också minskar i samma takt på landsbygden?

Större orter har en dragningskraft framförallt på den yngsta svarsgruppen (upp till 24 år). Enkätsvaren visar att de yngre människornas upplevelse av landsbygden och dess dragningskraft inte är tillräckligt stark för att de ska välja landsbygden som bostadsort i

¹⁴² SCB, tabeller: Folkmängden länsvis. Vart femte år 1805-2005 och Folkmängden per tätort. Vart femte år 1990-2005. Se bilaga 4.

¹⁴³ Muntlig källa: Mats Jansson Gotlands turistförening samt källa: <http://www.gotland.se/imcms/25330>

¹⁴⁴ Modellen beskrivs i kapitlet för teori. Källa: Boyle (1998) s. 132

¹⁴⁵ Blom (2001) s. 59 f, Gren (2003) s. 118

framtiden. Trots att upplevelsen totalt kan vara positiv, har de två yngre åldersgrupperna (upp till 24 år och mellan 25-39 år) mer blicken mot urbana miljöer, även om några angett att landsbygden kan vara lämplig för småbarns- och familjeliv.

Intervjuerna med människorna på gårdarna gav ytterligare ett perspektiv på landsbygden, mer riktat mot jordbruksnäringen. Där finns både framtidsförhoppningar (särskilt för dem som är i skedet att expandera och satsa) och mindre förhoppningar (särskilt hos de som inte är i skedet av att expandera och satsa), både gällande den egna gården, näringen och Gotlands landsbygds fortsatta utveckling. Sammantaget är inställningarna hos lantbrukarna kopplade till och beroende av i vilken utvecklingsfas gården befinner sig i, samt i vilket livsskede individen befinner sig i.¹⁴⁶

Intervjuerna med tjänstemännen visar vidare en enhetlig öppen och positiv attityd till landsbygden, sedd ur ett helhetsperspektiv, vilket innebär att inte bara jordbruksnäringen beaktas utan *allt* företagande. Därtill är tätorterna på landsbygden också tydligt inräknade i tjänstemännens beskrivning av sin upplevelse av landsbygden.

Av innehållet i svaren på frågan i enkäten ”Hur upplever du turismens inverkan på Gotlands landsbygd”, uppger en stor del av invånarna att de upplever både landsbygden och turismens inverkan på landsbygden som betydelsefull för ön och framtida utveckling i sin helhet.¹⁴⁷ Upplevelsen av turismens inverkan på landsbygden visar sig ha samband med att invånare uppfattar det som att turismen *inte* än så länge belastar landsbygden, utan att semesterfirare mest håller sig i närheten av Visby. I ett längre perspektiv skulle dock detta kunna utgöra ett problem för landsbygdsbon, om staden till största delen drar semesterfirare och turismtillströmningen skulle fortsätta att öka, samtidigt som viss service *endast* finns att tillgå i Visby. Detta skulle kunna betyda att den totala belastningen på serviceinrättningarna under turist-säsong blir så stor, att landsbygdsbon upplever dem svårtillgängliga. I sin tur kan det påverka befolkningens inställningar till att vara landsbygdsbo på Gotland och till turismen som näring.

Enkätsvaren och intervjuerna med tjänstemännen visar att invånarnas inställning och attityd till turismen, i dagsläget, i det stora hela är positiv. Gotlänningen är i allmänhet omtalad för att ha en gästvänlig attityd, sannolikt beroende på såväl regionperspektivet som Gotlands ”sense of place”¹⁴⁸. Möjligtvis kan det också vara så att människor till viss del känner att de är ”tvungna” att ha en öppen inställning till turismen, då näringen idag är så betydelsefull på ön och framtidens utveckling skör och oförutsägbar och dessutom turistsäsongen kort. ”Det är svårt att bita en hand som föder.”

Enkät svar och intervjuerna med tjänstemännen har inte visat på några egentliga problem eller konflikter mellan invånare och turism på landsbygden. Snarare har invånare en allmänt öppen attityd till turismen på landsbygden.

Lovande utifrån denna studie är att Gotlands Landsbygdsutvecklingsprogram¹⁴⁹ och det regionala utvecklingsprogrammet ”Vision Gotland 2025”¹⁵⁰, därtill att många enkät svar och intervjuer *gemensamt* önskar både turism och befolkning på landsbygden i större utsträckning.

¹⁴⁶ Björkander (2007) *Gotlands agrara landskap*.

¹⁴⁷ På frågan om; ”Hur man upplever turismens inverkan på landsbygden” svarade 66,6 % att de ser turismen som *positiv* för den Gotländska landsbygden. (11 st. bortfall.)

¹⁴⁸ Se avsnitt 4.4 för vidare förklaring.

¹⁴⁹ Landsbygdsutvecklingsprogrammet (2007) Gotlands Kommun

¹⁵⁰ Det Regionala utvecklingsprogrammet ”Vision Gotland 2025”.

Sammantaget kan detta intresse och inflytande från både invånare och planer, påverka och bidra till att en ond cirkel inte fortsätter. Dock framkommer det av mitt källmaterial att jordbruksnäringens och turismens utvecklingsförlopp måste gå hand i hand för en långsiktig hållbar utveckling.¹⁵¹

4.3 Analys av invånarnas framtidstro

Den samlade framtidstron hos de tre undersökningsgrupperna, allmänheten, lantbrukarna och tjänstemännen är beskriven i avsnitt 3.3. I följande avsnitt analyseras resultatet för att identifiera påverkansfaktorer till befolkningens framtidstro.

Tårtbitarna i cirkeldiagrammet, figur 7 i avsnitt 3.3.1, som visar allmänhetens framtidstro är ganska jämnt skurna. Med tanke på att det torde vara viktigt med en positiv framtidstro för individens välbefinnande, tolkas den knappa dominansen av tårtbiten som representerar dem med positiv framtidstro, aningens oroväckande. I denna grupp finns det ju också svar innehållande reservationer för sin framtidstro. Den positiva framtidstron speglar främst människans sätt att vilja måla upp en bild av något som är hållbart, något som är helt, som man tycker om och knyter positiva känslor till.

Att tårtbiten avseende ”beroende på- faktorer” är så stor, kan bero på att människor känner att de måste reservera sig. Det händer mycket och sker snabba förändringar i samhället, som samtidigt påverkar individens liv. Därför kan det kanske vara svårt för invånarna att ta ställning. De som angett ”beroende på - faktorer” eller där man inte tagit ställning, tolkas ändå *positiva*, då de i alla fall inte är negativa. Dock kan det genom analys av enkätsvaren *inte* sägas att de speglar en stark framtidstro hos landsbygdsborna.

Respondenternas negativa framtidstro beskrivs i drastiska scenarier som de själva känner motstånd till. På ett eller annat sätt ser man i det negativa inte några chanser, eller är påtagligt tveksam inför landsbygdens överlevnad i det långa loppet.

Frågan om invånarnas framtidstro är en av huvudfrågorna i denna studie. Att så många utelämnade svar på frågan om den egna framtidstron är anmärkningsvärt. Det skulle kunna vara så att invånare lever mycket i nuet och inte reflekterar så mycket över en framtid. Det är också möjligt att det handlar om en likgiltighet. Om det sistnämnda är fallet, ser jag ett varningstecken. Om likgiltighet om framtiden får fäste hos landsbygds-befolkningen och engagemanget på landsbygden stagnerar, påverkar detta sannolikt också utvecklingen i sin helhet. Frågan är om invånarna upplever att det inte spelar någon roll *om man/vad* man som individ försöker säga på landsbygden, att politiker och tjänstemän ändå är de som bestämmer? Kanske saknas en medvetenhet om den individuella framtidstrons betydelse, för såväl den egna, som samhällets utveckling? Man kanske inte som individ anser den egna framtidstron som viktig eller intressant i ett större sammanhang? Eller, så är man helt enkelt inte intresserad, kanske är nöjd med det som är, eller bara följer utvecklingen som den blir? Frågan är vad detta ger för konsekvenser för utvecklingen.

De intervjuade tjänstemännen ger en samlad positiv helhetsbild av framtidstron och tron om landsbygdsbornas framtidstro. Människorna på gårdarna ger dock ytterligare perspektiv och tre olika bilder av sin framtidstro, mer hoppfulla eller mindre hoppfulla bilder. Av detta kan jag tolka att framtidstron är väldigt individuell och varierande över landsbygden, men också

¹⁵¹ Intervju med Kjell Norman 20071126 mfl.

att; antingen saknas det kunskap generellt på landsbygden om Gotlands landsbygds helhet och totala situation i samhällsutvecklingen, eller omvänt; är det ett glapp mellan tjänstemännens uppfattning angående landsbygdsbefolkningens framtidstro och den faktiska framtidstron hos människorna på landsbygden. Därtill kan man ta i beaktning att tjänstemännen får betalt för sin inställning, vilket troligt är en motivationsfaktor för en positiv inställning, och vilket förstås är en viktig del i deras roll och arbete.

Den sammantagna bilden av enkäter och intervjuer är trots allt, en landsbygd med engagerade människor. Det finns en tradition av olika typer av engagemang och föreningsverksamhet, i alla åldersgrupper över landsbygden. Engagemanget tolkas dock inte som självklart synonymt med en positiv framtidstro eller stödande för landsbygden, även om all föreningsverksamhet bör uppfattas positiv i sig. I första hand verkar det vara ett sätt att träffas och umgås på. Här tolkas det finnas resurser att utnyttja för landsbygdens positiva utveckling. En notering i sammanhanget är en respondents återkoppling av en negativ aspekt med landsbygden inför en framtid; att inflyttade ”inte bryr sig om föreningsliv”.

Sammantaget är det tydligt att inställning och attityder är sammanbundet med framtidstro, och att det inte handlar så mycket om verkligheten – det är en *uppfattad* verklighet. Varken de positiva och negativa bilderna av framtiden, tyder heller på att det är en hel verklighet som den enskilda individen lägger fram. Tillsammans bidrar de dock till en verklighetsförankrad bild, och därför kan båda sidorna anses viktiga för att förstå helheten. Det tolkas i sammanhanget vara av betydelse att kunskap om den uppfattade verkligheten tas tillvara av såväl planerare, som beslutsfattare som jobbar med landsbygdsfrågor, för att få en samlad kunskapsbild om lokalsamhället.

Det är betydelsefullt för människors helhetsbild att alla få ta del av varandras positiva och negativa bilder av framtiden. Likväl tolkas det vara av vikt att tjänstemän tar till vara på befolkningens uppfattade verklighet, tar den uppfattade verkligheten i beaktning vid exempelvis samhällsplanering etcetera. Detta för att det visat sig att samhällsförändringar påverkar människors attityder och inställning till såväl sin egen situation och framtidstro, och troligen också invånarnas attityder till beslutsfattande. Trots att positiva bilder och negativa bilder visar något väsentligt för att få en helhetsbild, tolkas det ändå av vikt att påverka befolkningen positivt, då en positiv inställning och attityd bland invånare torde generera till den totala känslan till platsen. Tjänstemännens roll tolkas vara, förutom att vara positiva budbärare och lyhörda för invånarnas influenser, också att vara kunskapsspridare av samhällsfakta och bakomliggande orsaker till beslut. Dessa tre aspekter i tjänstemännens roll utgör vidare en viktig länk mellan befolkning och beslutsfattande. I denna studie har, som tidigare nämnts, dock framkommit att det finns ett glapp i länken mellan befolkning och tjänstemän. Detta glapp tolkas vara något *ytterst viktigt* som man bör vara medveten om och aktivt försöka minska.

4.4 Sense of place – tolkningar

Interaktionen mellan människor och rum och plats skapar ”sense of place”, känslan till rummet respektive platsen. Som beskrivet i avsnitt 2.1.2 handlar ”sense of place” i synnerhet om *medvetenheten om känslan till en plats* och vad den vidare bidrar till i form av upplevelser och dess betydelse för förankring av platsens identitet. ”Sense of place” anses också kunna vara bidragande till individens självidentifikation till en plats. I det *sociala rummet* är det därför viktigt att ta människors upplevelser, inställning och attityder i beaktning. Det är också viktigt att förstå betydelsen av vad en positiv framtidstro har för ”makt” att kunna utveckla en region eller plats, likväl som en negativ framtidstro kan påverka en region i önskad riktning. Analys av enkät- och intervju material där begreppet ”sense of place” applicerats på materialet, har lett fram till både positiv och negativ ”sense of place” som presenteras nedan.

4.4.1 Positiv “sense of place”

Enkätsvaren visar fler människor med positiv framtidstro än med negativ framtidstro. Tjänstemännen stärker den positiva bilden, medan människorna på gårdarna gav en mer varierad och tveksam bild. Utifrån resultatet av enkäter och intervjuerna med tjänstemännen verkar inte turistnäringen utgöra stora inskränkningar eller hinder, utan snarare ge öppningar för nya möjligheter på landsbygden. Möjligheter som kan ges i form av arbetstillfällen, inkomster, nya idéer etcetera. Många av dem som angett att de trivs på landsbygden kopplar sin trivsel till vacker omgivning och miljö, samt närhet till natur och till hav. Andra aspekter, som kopplas till känslor, är den egna upplevelsen av ”lugnet” och ”lugn och ro”. Dessa verkar vara de viktigaste orsakerna till människors trivsel och kan också kopplas till begreppet ”sense of place”.

Det starka traditionella föreningslivet på landsbygden ses bidra till positiv ”sense of place”. Trots rörelser i samhällsutveckling, verkar detta sociala mönster bestå, säkert på grund av dess förankring hos invånarna på landsbygden genom tider. Entrikin¹⁵² menar att plats representerar en slags identitet som innehåller: mänsklig aktivitet, koppling till platsen och platsens betydelse. I studien är alla dessa tre element synliga. Det ”aktiva” folket och strukturen i föreningslivet har en mening och betydelse för människor just för att det ”händer” på landsbygden. Det sker i en miljö där människor känner sig ”hemma”, till dit det finns en knuten känsla i positiv bemärkelse, både socialt och omgivningsmässigt. Tuan¹⁵³ har liknande tankegångar och benämner den positiva känslan, *topophilia*.

”Sense of place” är också ett resonemang kring skapande av begreppet tillhörighet och viktigt för individens självidentifikation. Detta sker främst genom invånarens upplevelse av en motsatsgrupp att interagera med. Gotland är en ö, som i sig ger en odiskutabel tillhörighet. Här utgör turister och besökare en olikhet, en motsatsgrupp, i människors olika möten. Detta i sin tur kan påverka gotlänningarna som grupp positivt. Turister betraktas ofta antingen ur grupp-perspektiv och/eller som en inkomstkälla. Turister/besökare är de som främst har möjlighet till *topophilia* genom den tillfälliga upplevelsen. Turismen som betydande näring idag, som också är både bärare och spridare av ”sense of place”, har fortfarande mycket av landsbygden att upptäcka. Det är nu upp till Gotlands landsbygd att ”leverera” och bidra till *topophilia*, både till besökaren och till invånare. En stark ”sense of place” och dessutom positiv ”sense of place” fungerar sannolikt stärkande för hela regionen som rum och plats.

¹⁵² Holt-Jensen (1999) s. 161. Se också avsnitt 2.1.2.

¹⁵³ Gren och Hallin (2003) s. 144 f. Holt-Jensen (1999) s.160 f. Se också avsnitt 2.1.2.

4.4.2 Negativ "sense of place"

Trots företrädesvis positiva inställningar till landsbygden och till turism på landsbygden, så har jag kunnat urskilja några "hot" mot positiv "sense of place".

Av dem med reservationer för sin positiva inställning, alternativt dem som var negativa i samband med frågan vilken inverkan turismen har på landsbygden, handlar det främst om rädsla eller oro för ogillande i förändringar. Framförallt gällande förändringar i det synbara *fysiska/materiella rummet*, vilket skulle kunna komma att påverka upplevelsen och känslan till platsen och rummet negativt. Här tolkas det finnas utrymme där det går att påverka människors upplevelse och känsla genom både kunskapsspridning och utifrån strategier i samhällsplanering.

Ett underifrånperspektiv är att föredra. Att invånarna ska ha möjlighet att vara delaktiga i både önskemål om och själva utformningen av förändringar. Att kunskap om rumsliga processer och betydelsen av "sense of place" vidare bärs upp av beslutsfattare. Dessa grundval understödjer en långsiktig och tillfredställande utveckling för såväl invånare som för regionen. Noga beräkningar finns bakom de förändringar som görs i samhället, det gäller bara att sprida dessa, exempelvis *varför* verksamheter, skolor etcetera läggs ned. Det tolkas av vikt att dessa argument och uträkningar når människan i bygden, för att förhindra att en negativ "sense of place" får fäste. Får den starkt fäste i befolkningen, når den snart också omvärlden på ett eller annat sätt.

Ett antal respondenter var inte nöjda med hur det planerats att bygga på vissa områden. Byggnationer upplevs ha skett på bekostnad av natur- och kulturmiljöer. Dessutom har det kritiserats att man inte alltid bygger med smak¹⁵⁴. Det kunde handla om boendemiljöer, men också uppbyggda turistanläggningar på landsbygden. Detta riskerar att ge en negativ "sense of place". Just detta fenomen i det fysiska/materiella rummet betonas av många teoretiker som specialiserat sig i att förklara begreppet. Exempelvis Gutersohn belyser vikten av "harmonin i landskapet" vid samhällsplanering och menar att nya byggnationer måste smälta in i både historien och nuet, för att en "inre struktur" ska ha möjlighet att förstås av betraktaren.¹⁵⁵

Sporrong menar också att byggnadstraditioner har en inverkan på, och är särskilt betydelsefulla för människors upplevelse till platsen. Sporrong beskriver dessutom hur hustyper och byggnadsmaterial kan utgöra både viktiga element och symboler i skapandet av regional identitet.¹⁵⁶ Vid analys av enkätsvar och intervjuer har jag också funnit en önskan om att behålla Gotland "gotländskt". Andra svar bekräftar ovan resonemang, visar att stilen av nybygge uppmärksammats och att det är av vikt för människors upplevelse av trivsel. Byggmaterial och byggtreprenörer som Skånehus har exempelvis ifrågasatts. Jag kopplar allt detta till risker för utvecklande av negativ "sense of place". Upplevelser av rummet såsom känslan till bygden, samt gemenskapen eller samhörigheten mellan människor i en bygd, skapar och kan upprätthålla en mentalitet som i sin tur kan bli viktig ur besökarperspektiv, och kanske avgörande om det domineras av positiv eller negativ "sense of place". Kanske borde man därför ta dessa aspekter, såsom traditioner och det sociala landskapet, i större beaktning vid uppförande av nya områden såväl avsedda för invånarna, som boenden för turister.

¹⁵⁴ Författarens tolkning av olika begrepp som har använts vid intervjuer och enkätsvar.

¹⁵⁵ Holt-Jensen (1999) s. 159. Se också avsnitt 2.1.2.

¹⁵⁶ Sporrong (1996) s. 21.

Visserligen verkar det sociala klimatet huvudsakligen välkomnande gentemot turism. Något som dock kan påverka negativa "sense of place" är att; åtskillnaden i att vara "gotlänning" eller "turist" också kan fungera som konserverande av rollerna i ett vidare perspektiv. Vid inflyttning kan dessutom rollerna bestå. Som inflyttad kan betraktarperspektiven bli; gotlänning – fastlänning, gotlänning – stockholmare, gotlänning – inflyttad. Som inflyttad idag är det svårt att bli sedd som "riktig" gotlänning.

En negativ spiral kan utvecklas likväl som den positiva. Om ett områdes "sense of place" övergår från en positiv- till en negativ "sense of place" finns det en risk att olika symboler, ex. flaggor, ringmuren i Visby, Pippi Långstrump etcetera, som annars förknippas med något bra, istället förknippas med det motsatta. Kanske kommer Gotland att få konkurrens av andra orter, som ovan beskrivits. Kanske blir också "grupptillhörigheten" mellan gotlänningar och turister mer diffus i en framtid i och med att turistsäsongen spänner över fler årstider, eller för att det kommer fler inflyttade. I så fall förmodas det att ett eventuellt försvagande i självidentifikationen kommer att utvecklas. Förvisso beroende på medvetenheten om "riskerna", vad man sätter upp för mål och vill åstadkomma med ön och dess utveckling, vilken kapacitet till detta folket har på olika nivåer och vilka insatser som görs. Om ett eventuellt försvagande i självidentifikationen är positivt eller negativt i längden kan resoneras kring på olika sätt. Likaså *om* det i sig bidrar till en positiv eller negativ "sense of place".

5 Slutsatser och diskussion

Allt som rör människor, känslor och upplevelser är individuellt och komplext på många sätt. Det skiljer sig från rum till rum och från plats till plats, beroende på vem och vad som interagerar med *vem* och *vad* i rummet. Förändras förutsättningarna för den ena, andra eller tredje aspekten, så förändras hela kedjan, vilket komplicerar när man vill undersöka samhället, dess utveckling, påverkan på människan och vice versa.

Den gotländska landsbygden ur rum- och platsperspektiv

Inledningsvis kan jag konstatera att alla de tre undersökningsgrupperna i studien har övervägande positiva upplevelser av Gotlands landsbygd, men det är inte en helt entydig bild som framträder.

Enkätsvaren från landsbygdens invånare visar en positiv helhetsbild av upplevelsen av landsbygden, men många känner också en oro inför landsbygdens innehåll och liv inför en framtid. Främst värdesätts naturen och miljön, samt upplevelsen av lugnet som landsbygden ger, vilket ofta sammankopplas med invånarens känsla av val av livskvalitet och att man också därför trivs på landsbygden. Natur- och kulturvärden upplevs i det konkreta landskapet, men flertalet upplever att det inte värdesätts eller nyttjas tillräckligt, eller på rätt sätt. Dessa värden samt landskapets utformning, likväl som byggtraditioner och mentalitet bland invånarna, är av betydelse för invånarens upplevelse av omgivning och tillvaro, samt bidragande till deras känsla av värde kopplad till rummet. Hinder i vardagen upplevs av många, då bland annat samhällsservice hotas av nedläggning och/eller uppfattas finnas på avstånd och kollektivtrafiken i rummet inte är tillfredställande. *Tjänstemännen* har en samlad positiv bild om landsbygden ur rum- och platsperspektiv. Även här framhålls naturen och lugnet. I det stora hela uppfattar de landsbygdens innehåll spegla balans och beroendeförhållande mellan turism- och jordbruksnäringen idag. Drivkrafter bland människor och tillväxt på landsbygden upplevs finnas och utgöra ett väsentligt innehåll i rummet. Utifrån *lantbrukarnas* svar om framtidstro har kunnat utläsas att människorna på gårdarna på södra och mellersta ön upplever landsbygden som allt mindre levande. Detta sannolikt eftersom jord- och lantbruk av dem upplevs synonymt med en levande landsbygd. Människorna från lantbruket på norra ön, som befinner sig i en expanderande fas, har en mer positiv bild av Gotlands landsbygd, som levande och funktionell, än människorna på de andra gårdarna.

Individuella attityder och inställningar har kunnat urskiljas ha orsakssamband och direkt påverkan på människors upplevelser, genom att en positiv eller negativ individuell inställning oftast går som en röd tråd genom svar på enkät- och intervjufrågor. Positiv "sense of place" finns i invånarnas upplevelser av Gotlands landsbygd, men även risker för negativ "sense of place" har framkommit. De invånare som förknippar sig själva med aspekter som de värderar som positivt med landsbygden visar sig ha övervägande positiv "sense of place". De som däremot förknippar sig med sådant både de själva och andra identifierar som negativa aspekter med landsbygden, har övervägande negativ "sense of place". Genom beskrivningen av sambanden individ och inställningar, har dess betydelse för rummet troligtvis förtydligats.

Påverkan och orsakssamband till upplevelser av landsbygden

Utifrån enkäterna, står det klart att individuella upplevelser av samhällsutvecklingen - om den upplevs utgöra möjligheter eller hinder i tillvaron för landsbygdsbon - har ett starkt samband till den totala upplevelsen av landsbygden. *Upplevelserna* av samhällsutvecklingen som berör landsbygden, behöver dock inte stämma överens med den faktiska situationen. Landsbygdens

funktion har förändrats genom jordbrukets förändring och turismens insteg. Förmodligen tar det en viss tid för människor att ta till sig de nya omständigheterna. Denna tanke grundar sig bland annat i vad studien visat, att exempelvis befolkningsminskningen upplevs oroande som egentligen var ett betydligt större problem för 10-15 år sedan. Kontentan är att invånare och tjänstemän tillsammans måste ta ett ansvar för att kunskap om bakgrunder till samhällsförändringar och det faktiska läget sprids, att det fångas upp och också sprids vidare, för att bilda och upprätthålla en så rättvis bild av nuet som möjligt.

Invånarnas framtidstro samt påverkan och orsakssamband till framtidstron

En varierad bild av invånarnas framtidstro framträder. Framtidstron är mycket beroende av invånarens sociala kontext och livssituation. Gotlänningen trivs i allmänhet på landsbygden, men upplevelser av samhällsförändringar oroar och stör framtidstron, särskilt för de äldre människor som svarat på enkäterna, men också lantbrukarna. Många vågar inte riktigt förlita sig på en positiv framtidstro. På Gotlands landsbygd verkar den positiva eller negativa framtidstron också hänga samman med upplevelsen och inställningen till vad som är närhet - avstånd till samhällsservice etcetera. Upplevelser av dåliga utbildningsmöjligheter, bristfällig arbetsmarknad, avsaknad av serviceboende och/eller framförallt pendlingsavstånd tillsammans med bristande kollektivtrafik, gör att människor känner sig påverkade att överväga att bo någon annanstans än på landsbygden.

Sammanfattningsvis speglar svaren angående invånarnas framtidstro, ett glapp mellan tjänstemännens genomgående positiva framtidstro och deras uppfattning om bygdens positiva framtidstro, jämfört med allmänhetens svar om den egna framtidstron. Trots en något större andel positiva än negativa svar i enkätundersökningen speglar studien ingen stark framtidstro hos befolkningen. Dock finns ett stort engagemang på landsbygden som kan ses positivt, däremot är detta alltså inte synonymt med en positiv inställning och framtidstro. *Ju* fler invånare med reservationer eller negativ inställning till både sin upplevelse av landsbygden och sin framtidstro oberoende av orsak, desto större är riskerna att den positiva känslan till rummet och/eller platsen och dess identitet hotas.

Invånare och turism

Det finns en öppen attityd och inställning till turismen. Till synes finns ingen tydlig konflikt mellan turismen och invånare i sig. Däremot kan urskiljas att invånare på Gotland både tänker väldigt *rationellt* och *logiskt* om turismen som näring och inkomstkälla, såväl som *känslomässig* då det gäller upplevelser av turism i landskapet. Det som kopplas till det känslomässiga är *å ena sidan positivt* då invånare på olika sätt beskrivit att "orter blommar upp" på sommaren med hjälp av turismtillströmningen, *å andra sidan kopplat till riskerna* för negativ "sense of place", då flertalet invånare speglar upplevelser av att inte vara tillfreds gällande "nybyggen" avsedda för turistnäringen. Om detta handlar om inställning och attityder till upplevelse av "platsen" i sig, eller undanliggande missnöje mot näringen har jag dock inte kunnat spåra. Detta tyder trots allt sannolikt på att man *inte enbart* ser turismen ur ekonomisk synvinkel, därmed också att man inte enbart baserar sin *upplevelse av känslan* till turismen och dess inverkan på landsbygden, utifrån *ekonomiska* aspekter.

En helhet av betydelse

Invånarnas känslor till rum och plats, omgivningens utformning, och samhällets utveckling har ett starkt beroendeförhållande och samband till varandra och kan påverka en regions utvecklingsmöjligheter. Detta i sin tur påverkar invånarens framtidstro, som kanske är den mest betydelsefulla aspekt som bör tas i beaktning vid utformning av planer i samhället inför framtiden. Studien har visat positiva och negativa sidor av upplevelser av landsbygden och

det liv människor kan erbjudas där. Det som står klart är att individuella svar inte visar på en helhet, utan att det av bredden i studien kommit närmare en helhet. Alltså, *alla* bilder behövs både för den enskilda invånaren på landsbygden och tjänstemän och myndigheter som är i kontakt med landsbygdsfrågor, för att få en helhetsbild av landsbygden, och för att få förutsättningar att förstå landsbygden som rum.

5.1 Den ömsesidiga påverkan mellan samhälle och individ

Här diskuteras påverkan mellan samhälle och individ och att beroendeförhållandet dessemellan går att se från båda håll. Att samhället och även omgivningen - landskapet - påverkar individen står klart, och det upplever och känner vi säkert alla på olika sätt. Här avses inte bara det som händer och sker utan det vi får eller väljer att ta med oss och bär med oss i form av känslor från omgivning, rum och plats. I praktiken skulle jag vilja vända denna diskussion. Istället utgår jag från att upplevd känsla av en plats, i interaktioner med andra människor och materia i rummet har en påverkan på samhället. En påverkan på andra människor, också omedvetet till vår omgivning, på så sätt att vi inte bara är budbärare utan också spridare av attityder och inställningar, som har sitt ursprung i det upplevda och bidrar till den totala "sense of place".

Människors känslor knutna till en plats och invånares uppfattning av rummet har således påverkan på samhället, därför bör just *de* aspekterna tas med vid vidare planer för lokalsamhällets utveckling. Främst är det ett lokalt och regionalt arbete eftersom man måste kunna komma nära invånaren och samhällssituationen med vad som gäller i innehållet för det specifika rummet. I Gotlands regionala utvecklingsarbete bör man följaktligen utgå från landsbygdens gräsrotsnivå. Precis som man i England¹⁵⁷ sätter landsbygden före - eller mer eller mindre parallellt och i samspel med stadens utveckling - ser jag som en framgångsfaktor. I arbetet är det viktigt att värna om och ta tillvara på lokala förmågor. Dessutom ta tillvara på och vara hänsynstagande mot natur- och kulturvärden som människor värdesätter, utan att för den skull hindra innovativa krafter. Idéer och entreprenörskap behövs och ska främjas!

En underifrån styrd process ser jag som nödvändig tillsammans med andra styrkrafter i samhället. I Gotlands fall kanske dialogen mellan de som har till uppgift att utveckla landsbygden och landsbygdens invånare bör stärkas, eftersom studien tyder på ett glapp i uppfattningar om framtidstron på landsbygden. Min uppfattning är vidare att Gotlands landsbygd har stor utvecklingspotential både gällande turismnäring och outnyttjade landskaps ytor, knutet till att människor verkar ha en öppen attityd till besökare. Visioner och regionala utvecklingsprogram visar i dagsläget dessutom en önskan att öka befolkningmängden, vilket tyder på att beslutsfattare torde vara intresserade av helhetsförutsättningarna utifrån det abstrakta och sociala rummet som studien framhäver. För att kunna leva upp till och lyckas med önskan om en befolkningsökning borde det också vara av yttersta vikt att ta till sig och förstå den befintliga lokalbefolkningens *känsla för bygden* som inte är odelat positiv. Därmed jobba mer mot en understyrd processgrund för att uppnå ett resultat av flera som "lockas".

Att detta inte är lätt har jag bland annat förstått av mina observationer i samband med mitt deltagande vid två av *Visionens* samråd¹⁵⁸. De människor jag har mött, samt den öppna insynen som Visionsarbetet visat, tyder på att man har en medveten tanke om att involvera invånaren i framtida planer. Det jag dock funnit är ett bristande deltagande, vilket jag tycker

¹⁵⁷ Avsnitt 2.7

¹⁵⁸ RUP - *Vision Gotland 2025*. I samband med att *Visionen* i skrivandes stund ligger på remiss, har fem samråd hållits. Det har varit öppna presentationer för allmänheten av det generella arbetet kring *Visionen* och specifikt kring olika fokusområden.

är tråkigt, då det faktiskt ger invånarna en chans att påverka samhällsutvecklingen, utifrån den egna individuella situationen, sina egna värderingar och känslor. Jag skulle önska att människor på landsbygden visade sig mer intresserade vid sådana här tillfällen, att ta vara på när chanser ges och vilja påverka sin situation. Ett gott steg är ändå att inbjudningarna till samråden varit öppna för alla. Jag hyser trots invånarens bristande deltagande i samråden förhoppningar till pågående arbete med den regionala utvecklingsplanen ”Vision Gotland 2025”, utformandet av ”Varumärket Gotland”¹⁵⁹, och vidare utvecklingsarbete som rör landsbygden och Gotland som helhet.

Genom det fysiska utseendet av landskapet och dess utformning, samt symboler, skyltar, lokala skillnader och gemensamma gränsöverskridande arbeten mellan jordbruksnäring, turismnäringen och övrigt regionalt arbete, finns det förutsättningar för att en positiv ”sense of place” ska upprätthållas. Detta under förutsättning att, invånare är och känner sig delaktiga och lyssnade på utifrån deras drömmar, visioner etc. Precis som Britta Jacobsson från Gotlands kommun betonade vid en intervju, tror jag också att vi har en del att lära av Englands utvecklade metoder kring regional utveckling och landsbygdens roll.¹⁶⁰

Kunskap som sprids kan påverka inställningar och attityder. Utifrån identifierade ”sense of place”- hot/risker tolkar jag det som att man bör vara mån om att kartlägga, klargöra, upprätthålla det ”unikt gotländska”, samt försöka behålla gamla kulturtraditioner i den mån det går, utan att hämma entreprenörskap och innovativa förmågor i landskapet. Att stärka det som är ”gotländskt”, att stärka det ”lokala” har jag tyckt mig kunna uttyda påverka invånaren *positivt*, samt att det verkar stärkande för identiteten kopplad *till* platsen och *av* platsen. Lokalsamhället är ju också småskaligt och ”nya” anläggningar osv. bör nog också behållas både småskaligt och som något som smälter in i bygden och dessutom möter människornas och Gotlands varumärke – ”identitetstanken” kopplad till platsen. Därtill anar jag att temporära lösningar inte gynnar ”Gotlands varumärke”. Resonemanget kring ”sense of place” är relativt abstrakt, men har betydelse av vikt för både det fysiska rummets utformning och framtid som jag ser det.

Det handlar om ökad kunskap i alla led, om samhällsutvecklingens villkor, om invånarens önsknings och behov och om planeringens roll i det hela. Ett tillägg i beskrivningen av landsbygdens helhetsperspektiv (avsnitt 1.3.3) för regionens utveckling i rätt riktning, skulle kunna vara *människan*.¹⁶¹

¹⁵⁹ Varumärket Gotland håller på att utvärderas. Det jag uppfattat att arbetet innebär är att se vilka värden som finns på Gotland idag, vad man kan stärka, leva upp till och sedan leverera. Jag ser det som viktigt med en del bevarande av/stärkande/och, eller kanske till viss del också uppfunnen ”genuin gotländsk karaktär”.

¹⁶⁰ Intervju med Britta Jacobsson 20071127. Se också avsnitt 2.7.

¹⁶¹ Människans upplevelse av rum och plats samt dess framtidstro och dess betydelse.

5.2 Reflektioner

För såväl landsbygdsutvecklingen som hela Gotlands utveckling, verkar man regionalt vara överens om att en befolkningsökning måste till. I samband med att befolkningen diskuterades i en intervju, nämndes en trend av att allt fler 55 +:are (från olika delar av landet) flyttar in på den gotländska landsbygden. Det upplevs positivt och det påtalades att 55 +:are har en stark köpkraft. Det väcker många frågor eftersom denna studie visat att flertalet i åldersgruppen över 55 år (nuvarande invånare på landsbygden) angett att de troligtvis måste, vill, eller förväntar sig flytta till Visby inom en 15-20 års period.

För det första, om vi har 15-20 år som framtidsperspektiv tillhör inte längre gruppen 55 +:are produktionsålder. De är istället då tillhörande konsumtionsålder och är således konsumenter i samhället. Köpkraften hos denna åldersgrupp är sannolikt om 15-20 år inte lika stark längre.

För det andra, om man idag tror på ”nya” 55 + på landsbygden, och samtidigt befintliga 55 +:are anger att de planerar att flytta därifrån. Vad är orsakerna bakom att inflyttare på äldre dar tror sig kunna bo på den gotländska landsbygden och vad är orsakerna bakom att dagens gotlänningar och invånare i samma ålder inte ser det möjligt på samma sätt? Vilka i dessa grupper har ”rätt” i sin framtidstro? Handlar det bara om inställningar och attityder?

För det tredje, om man vänder på det... Om vi nu föreställer oss att det flyttar in en massa 55 + are, så kommer det om 15-20 år troligt finnas ett underlag för serviceboenden på landsbygden, som genererar i arbetstillfällen osv. osv. Då skulle man ju kunna säga att de allmänna farhågorna av de gotländska invånarna idag *inte* besannas? Kanske har många då flyttat till Visby helt i onödan?

Vidare, vad händer med turismen på Gotland och Gotlands landsbygd, vid en djupare konjunktursvacka med försämrad ekonomi? Eller, vad händer om Gotlands turism får konkurrens från annan plats? ”Nya” resmål som exempelvis Kroatien med billiga resor, lång kust med stränder för sol och bad och semester, därtill vid en årstid som Gotlands har sin största dragningskraft. En person i enkät uttryckte att; ”Vi får inte tro att vi är beroende av turismen”. Tillsammans tolkar jag detta som något att ha med sig inför framtiden, att det som turismen bygger på inte ska tas för givet.

Som utflyttad från regionen resonerar jag följande om landsbygd, närhet och avstånd. Sannolikt sätter alla människor allt i relation till det man blivit van vid och har runt omkring sig i rummet. Som uppvuxen och boende på ön fick jag tidigt uppfattningen om att människor på landsbygden är bilberoende, att bensin är kostsamt, och att tid är pengar. Tidigt fick jag också uppfattning om att det är ”långt” att åka tre mil exempelvis. Jag upplever detta som ett ganska allmänt vedertaget synsätt på Gotlands landsbygd. Att pendla eller att åka bil mellan 30 minuter och en timme, anses länge och långt bort av många. Om jag jämför med min nuvarande livssituation i Stockholmsområdet, är de flesta människor vana vid och införstådda med att ha ungefär en timme till sitt jobb. Det är två timmar varje dag. De flesta ser det som att det är något man måste räkna med, *och* jag har sällan om aldrig hört någon klaga eller ansett det långt om restiden är under en timme enkel väg, tvärtom. Alltså skulle jag vilja påstå i detta sammanhang att pendlingsavstånd är högst relativt och högst individuellt.

Jag tror att många skulle kunna bo och leva på landet, som valt staden på grund av pendlingsavstånd, bara inställningen till pendlandet var annorlunda. Men, med all respekt, jag har också förståelse för att man önskar få det bekvämare med kortare och mindre tidskrävande resor till jobb och dylikt. Men en sak är säker. Den dagen jag flyttar tillbaka till ön ser jag inte med samma ögon som tidigare på vad som är långa och korta sträckor. Allt omkring en timme

tror jag trots allt ganska vanligt i övriga landet och för många människor, så varför säga att det är så långt till Visby om det rör sig om en timme? Däremot skulle det underlätta för många tror jag om det blev möjligt att åka mera kommunalt (särskilt de längre sträckorna), skulle säkert också fler göra det och därmed desto större underlag för utvecklingen av kollektivtrafiken. Resandet skulle kunna varieras och upplevas annorlunda. Och inte bara det, om många måste pendla skulle kollektivtrafiken vara skonsammare för miljön.

Thalin¹⁶² berörde att hon trodde att det viktigaste för människorna på landsbygden, är att de har möjligheter att försörja sig. Hon såg att det finns ett hinder med att det saknas ett spritt accepterande av pendlingsavstånd. ”Många förväntar sig en annan tillvaro än att behöva åka mellan olika socknar eller pendla *ända* till Visby.”¹⁶³ Denna aspekt är också något som Thalin upplever kan grusa framtidstron. Hon menar att kunskap, perspektiv och attitydförändringar krävs hos invånarna. Jag är beredd att hålla med och stärker resonemanget genom det studien visat om invånares upplevelse av rummet och deras framtidstro.

Vi människor kan påverka vår framtidstro och utvecklingen inom en region och vice versa. För att en landsbygd ska ha en befolkning med stark framtidstro, och för att landsbygden på Gotland ska få en befolkningsökning tror jag att det behövs utveckling av vägar och kollektivtrafik samt förbättring av tillgängligheten av själva landsbygden. Med tillgängligheten av landsbygden avses främjande av för människors natur- och kulturupplevelser, utvecklande av naturstigar och historiska platser, handikappvänliga upplevelseplatser etcetera. Lokalbefolkningen, politiker och tjänstemän har alla viktiga roller i en kedja, som bör hållas så intakt som möjligt när det gäller kontaktytor och kunskap om varandras förutsättningar, situation och strävanden. Exempelvis tror jag möten om landsbygden bör ske på landsbygden. Dessutom tror jag att ett aktivt mottagande av bygdens inflyttare har positivt utslag.

Det är viktigt att skapa synliga och kännbara fördelar med att bo på landsbygden. Att kommunen i nuläget arbetar med att servicesäkra vissa orter på landsbygden tror jag är bra, men orsakerna till förändringarna, därtill möjligheterna och fördelarna med detta, måste kanske tydliggöras för landsbygdsbefolkningen ytterligare.

Människan i landskapet och dess inställningar till omgivning och besökare är av stor vikt. För att uppnå social hållbar utveckling på landsbygden och för att locka nya människor bör Gotland i större utsträckning framhålla att det finns många upplevda fördelar med att bo på ön, men framförallt utveckla möjligheterna för människorna boende på landsbygden idag och i framtiden. I grund och botten verkar allt handla om individens förståelse av påverkan på sin omgivning, individens motivation till intresse och engagemang för dess omgivning och omvärld.

¹⁶² Intervju med Lena Thalin 20071128

¹⁶³ Intervju med Lena Thalin 20071128

Källförteckning

Tryckta källor

- Boyle, P. Halfacree, K. och Robinson, V.** (1998) *Exploring Contemporary Migration*. Harlow, Addison Wesley. Longman. 282 sid.
- Blom, T. Ernfridsson, F. Nilsson, M. och Tengling, M.** (2001) *Turism & resor*. Malmö, Liber. 126 sid.
- Bohlin, M.** (2000) *Turism och regional utveckling i geografiskt perspektiv. Det nya samhällets geografi*. Berger (Red.) Uppsala. Uppsala Publishing House. 428 sid.
- Flowerdew, R. och Martin, D.** (2005) *Methods in human geography, A guide for students doing a research project*. Second Edition. Harlow, Pearson Education Limited. 366 sid.
- Forsberg, G.** (2006) *Relationen stad och land*. SOU 2006:106 *Fakta, omvärd, inspiration*. Underlagsrapporter i arbetet med en strategi för hållbar landsbygdsutveckling. Stockholm, Edita Sverige AB. 142 sid.
- Hermelin, B.** (2005) *Regional ekonomisk utveckling*. Forsberg G. (Red.) *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Uppsala, Uppsala Publishing House. sid. 266 – 282.
- Gren, M. och Hallin, P-O.** (2003) *Kulturgeografi; en ämnesteoritisk introduktion*. Malmö, Liber AB. 224 sid.
- Heldt Cassel, S.** (2003) *Att tillaga en region: Den regionala maten i representationer och praktik – exemplet Skärgårdssmak*. Uppsala. 194 sid.
- Holt-Jensen, A.** (1999) *Geography. History & Concepts. A student's guide*, Tredje upplagan. London. SAGA. 228 sid.
- Jauhiainen, J.** (2000) *Regional development and regional policy – European Union and the Baltic Sea region*. Turku, University of Turko. 132 sid.
- Knox, P. och Marston, S.** (2007) *Human Geography, places and regions in a global context*. Fjärde upplagan. New Jersey, Pearson Education Inc. 537 sid.
- Lundmark, M.** (2000) *Regional utjämning eller polarisering i Europa? Det nya samhällets geografi* red. Berger. Uppsala, Uppsala Publishing House. 428 sid.
- Patel, R. och Davidsson, B.** (1994) *Forskningsmetodikens grunder - att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund, Studentlitteratur. 127 sid.
- Sporrong, U.** (1996) *Odlingslandskap och landskapsbild*. Stockholm, Riksantikvarieämbetet. 106 sid.
- Starrin, B. och Svensson, P-G.** (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund, Studentlitteratur. 211 sid.
- Tuan, Y-F.** (1977) *Space and place; the perspective of experience*. Minneapolis, University of Minnesota Press. 235 sid.
- Tufte, P-A. och Johannessen, A.** (2003) *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö. Liber. 280 sid.

Rapporter och uppsatser

Björkander Camilla, B-Uppsats VT 2007. *Gotlands Agrara landskap, En studie i markanvändning 1980-2007, med exempel från tre gårdar*. Södertörns högskola, Institutionen för livsvetenskaper.

Enkätrapport, Enkätundersökning nyinflyttade september 2005 - september 2006 inför Vision 2025;

- **Länk:** <http://www.gotland.se/imcms/33998>

Glesbygdsverkets slutrapport (2005) *Landsbygden i den regionala utvecklingen*
Länk: <http://www.glesbygdsverket.se/site/default.aspx?id=8168>

Glesbygdsverket (2003) *Landsbygdsforum och landsbygdens advokat - rapport om nya verktyg i Englands landsbygdsolitik.*
Länk: <http://www.glesbygdsverket.se/site/default.aspx?id=3850>

Gotlands regionala utvecklingsprogram (RUP) *Vision Gotland 2025, förslag till visioner, mål och strategier.* Länk: <http://www.gotland.se/imcms/33994>

Landsbygdsutvecklingsprogrammet utarbetat av Landsbygdsutskottet, Regionala Partnerskapet. (Tillhanda av Britta Jacobsson i Regionala utvecklingsteamet)

Rapport på uppdrag från Gotlands kommun (2007) *Varumärket Gotland*, sammanfattning, analys och konklusioner. Länk: <http://www.gotland.se/imcms/34182> Vald rapport: Varumärkesanalys.

Otryckta källor

Intervjuer, gruppen tjänstemän

Jan Ekdahl 2007-11-26
Projektledare inom ungdom, skog, miljö och energi, LRF Lantbrukarnas Riksförbund

Kjell Norman 2007-11-26
Sakkunnig, Hållbar utveckling och Areella näringar, Länsstyrelsen

Britta Jacobsson 2007-11-27
Utvecklingsstrateg, Regionala utvecklingsenheten, Ledningskontoret, Gotlands kommun

Jim Enström 2007-11-27
Prognosansvarig Utredare, Sysselsättningsfrågor, Arbetsförmedling, Länsstyrelsen (Kulturgeograf☺)

Lena Thalín 2007-11-28
*Projektledare för det regionala utvecklingsprogrammet "Vision Gotland 2005"
Regionala utvecklingsenheten, Ledningskontoret, Gotlands kommun*

Intervjuer, gruppen lantbrukare

Gård 1. Magnus Pettersson och Carola Cato 20070519
Lantbrukare heltid, deltid

Gård 2. Alf Björkander 20070519
Fd. Lantbrukare

Gård 3. Göran Winarve och Klara Winarve 20070518
Lantbrukare heltid, deltid

Internetkällor

Glesbygdsverkets hemsida, Landsbygdsfakta – statistik: www.glesbygdsverket.se

- **Statistik om befolkningsförändringar på Gotlands landsbygd uppdelat i kön. Länk:** <http://www.glesbygdsverket.se/site/default.aspx>
Vald tabell: GOTLAND befolkning 2006

Gotlands kommuns hemsida: www.gotland.se

- **Fakta om Gotlands kommun – Ekologiskt jordbruk och besöksnäring.**
Länk: <http://www.gotland.se/imcms/25330>

Statistiska centralbyråns SCB's hemsida: www.scb.se

- **Statistik av Gotlands totala befolkning.**
Länk: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/Produkt.asp?produktid=BE0101>
Vald tabell: Folkmängden den 1 november efter kommun och kön. År 2002-2007
- **Statistisk grund för uträkning av befolkning på Gotlands landsbygd.**
Länk: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/maintable.asp?omradekod=BE&omradetext=Befolkning&lang=1&langdb=1&xu=C9233001&yp=tansss>
Vald tabell: Folkmängden per församling efter kön. År 2000-2007.
- **Statistisk grund om barnafödandet i län, kommungrupper och kommuner.**
Länk: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___142441.asp
Summerad fruktsamhet samt antal födda barn per län, antal barn per kvinna år 2004
- **Statistik för barnafödandet 2005 och 2006.**
Länk: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SubTable.asp?yp=bergman&xu=scb&omradekod=BE&huvudtabell=FruksamhetSummerad&omradetext=Befolkning&tabelltext=Summerad+fruktsamhet+efter+region+och+k%F6n%2E+++%C5r+&preskat=O&prodid=BE0701&starttid=1970&stopptid=2006&Fromwhere=M&lang=1&langdb=1>
Valda tabeller: Summerad fruktsamhet efter kön. År 1970-2006
Summerad fruktsamhet efter län och kön. År 1970-2006
- **Statistisk grund för uträkning av befolkningsförändring på landsbygden mellan 2000-2005.**
Länk: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/Produkt.asp?produktid=BE0101>
Vald tabell: Folkmängden länsvis. Vart femte år 1805-2005

samt

- **Länk:** <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SubTable.asp?yp=bergman&xu=scb&omradekod=BE&huvudtabell=FolkmangdTatort&omradetext=Befolkning&tabelltext=Folkm%2E+ngden+per+%E4tort%2E+Vart+femte+%E5r&preskat=O&prodid=BE0101&fromwhere=M&lang=1&langdb=1&starttid=1990&>
Vald tabell: Folkmängden per tätort. Vart femte år 1990-2005.

Övriga

- *Gotlands yta;*
Länk: <http://www.gis.scb.se/atlas/RikIndAtlas1992/statistik/KnFors92.xls>
- *Omvärldsanalysen Gotland och omvärlden av EuroFutures;*
Länk: <http://www.eurofutures.se>

Uppslagsverk

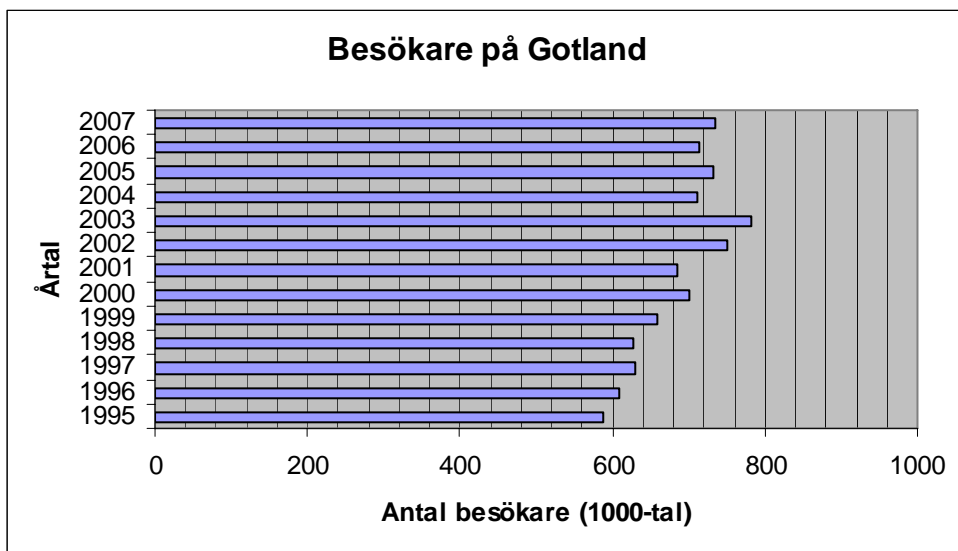
National encyklopedin (www.ne.se) slagord ”intentionalitet”.

Bilagor

- Bilaga 1.** Besöksstatistik från 1995- 2007
- Bilaga 2.** Enkätunderlag
- Bilaga 3.** Intervjuunderlag
- Bilaga 4.** Befolkningsförändring 1995-2005

Figurförteckning

- Figur 1.** Karta över Gotlands kommun och län som beskriver avgränsningen för studiens **definition av landsbygd. Källa: Stadsarkitektkontoret Gotland, Tobias Rydén.**
- Figur 2.** Boyles modell ”The cyclic nature of rural decline”.
- Figur 3.** Diagram som beskriver vad invånarna huvudsakligen svarat på enkätfrågorna vad som är positivt med Gotlands landsbygd.
- Figur 4.** Diagram som beskriver vad invånarna huvudsakligen svarat på enkätfrågorna vad som är negativt med Gotlands landsbygd.
- Figur 5.** Diagram som visar invånarnas svar på enkätfrågan ”Tror du att turismen kommer att öka, minska, varken eller, eller vet ej”?
- Figur 6.** Diagram som visar vart invånare tror att de bor om 15-20 år.
- Figur 7.** Diagram som visar invånarnas svar på frågan om deras framtidstro.

Diagrammet visar besöksfrekvensen på Gotland mellan 1995 – 2007. Diagrammet är skapat i excel, baserat på statistik i mail från Mats Jansson Gotlands Turistförening (2008-01-22).

Enkätunderlag

1. Ålder? Yngre än 24 år 25-39 år 40-54 år 55 år eller äldre
2. Kön? Kvinna Man
3. På vilken ort är du huvudsakligen uppväxt?
4. Om du inte bor eller har varit uppväxt på Gotlands landsbygd¹⁶⁴, har du någon annan anknytning till landsbygden? (ex. Släkt, intressen och/eller kunskaper om något speciellt område på Gotlands landsbygd?)
5. Positivt med Gotlands landsbygd? Negativt med Gotlands landsbygd?
6. Tror du turismen kommer att öka eller minska i framtiden?
Öka Minska Varken eller Vet ej
7. Hur upplever du turismens inverkan på Gotlands landsbygd?
8. Vilka andra näringar förutom turismnäringen är viktiga för Gotland?
9. Tror du att dessa näringar (om du angav några?) kommer att öka i betydelse för Gotland i framtiden? Motivera ditt svar.
10. Hur ser du på Gotlands landsbygd och dess utveckling?
11. Vad är din framtidstro?
12. Vart tror du att du bor om 15-20 år?
(Om du tror att du bor på Gotland, ange Visby eller landsbygden)
13. Om du tror att du bor på Gotland, på landsbygden, isåfall av vilken anledning?
14. Om du tror att du bor i Visby eller på annan ort, isåfall av vilken anledning?
15. Vad upplever du skulle behöva fokuseras på för att utvecklingen ska ske i rätt riktning?

¹⁶⁴ Med Gotlands landsbygd menas här alla orter/socknar utanför Visby.

Intervju underlag:

Allmänna inledande frågor

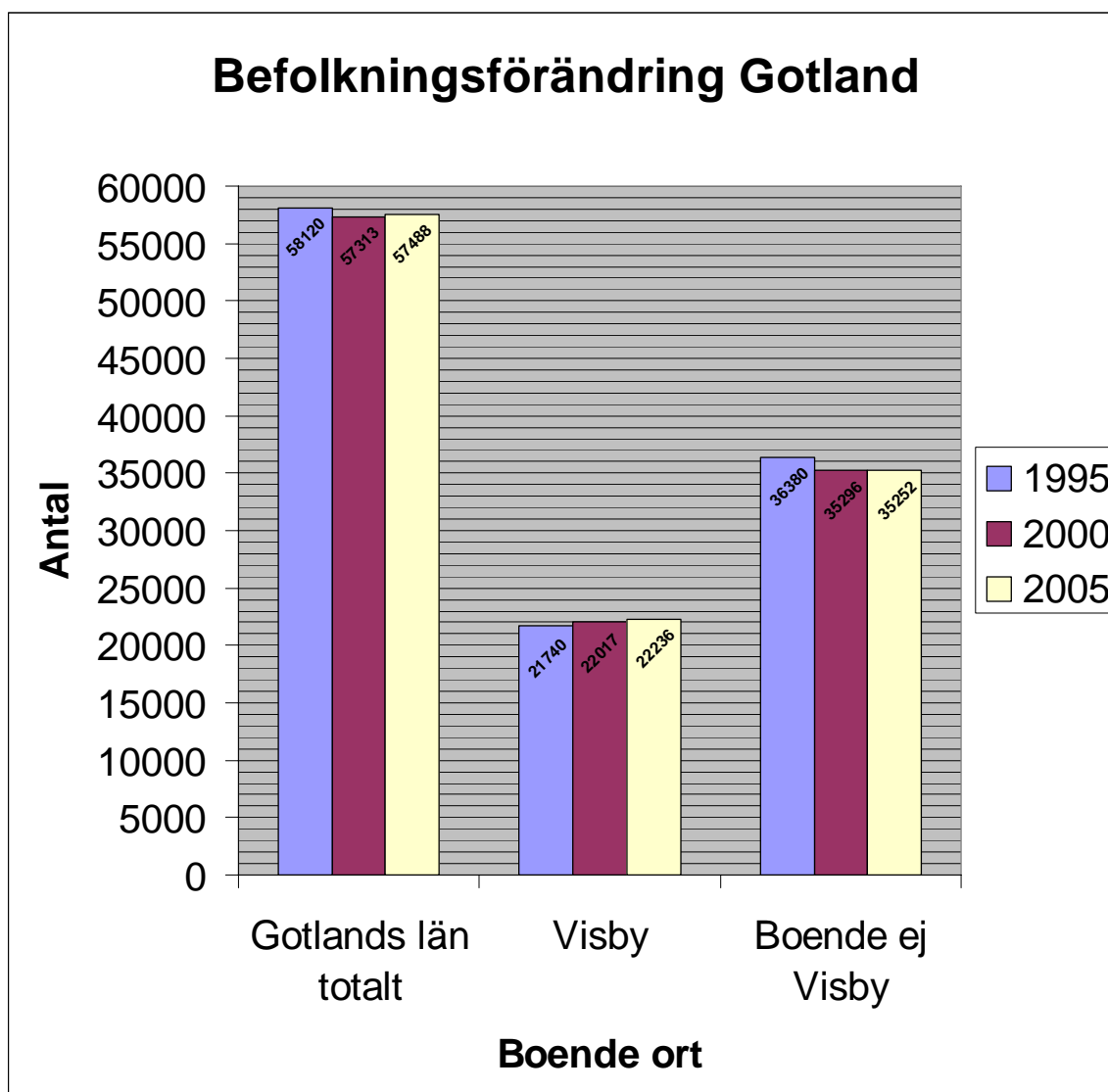
1. Arbetsplats, titel?
2. Relation till landsbygden (bor, arbetar, anknytning)?
3. Vilken åldersgrupp tillhör du? 24 eller yngre, 25-39, 40-55, 55 eller äldre?

Nedan frågor ställdes olika beroende på vem som intervjuades och hur intervjun/samtalet vidare gestaltades

4. Största förändringarna på landsbygden totalt sett de 20 sista åren?
5. Största förändringarna inom jord- och lantbruk? Turism?
6. Orsaker till varför det förändrats som det gjort?
7. Sysselsättning/sysselsättningsgradsgrad på landsbygden/inom jord- och lantbruk?

8. Hur är Länsstyrelsens/kommunens syn på Gotlands landsbygdsutveckling?
9. Vad är uppfattningen om likheter eller skillnader mellan Länsstyrelsens/kommunens syn på landsbygden och dess utveckling?
10. Hur har samordningen gått till?
11. Hur har man velat använda sig av statliga medel? Skillnader/liheter mellan Länsstyrelse och kommun?

12. Vad är/betyder landsbygden för dig (Liv och utveckling)?
13. Vad är din uppfattning om landsbygdens utveckling?
14. Största utmaningarna inom jord- och lantbruk, samt turism?
15. Vad är din uppfattning om hur den generella uppfattningen är bland befolkningen, angående landsbygdens utveckling? Positiv, negativ, varken eller, motivera ditt svar?
16. Hur ser du på turismlandskapets utveckling?
17. Hur upplever du turismens inverkan på landskapet - Gotland/landsbygden?
18. Något specifikt geografiskt område inom turistnäringen man bör uppmärksamma, och isåfall av vilken anledning?
19. Vad är din upplevelse av relationen mellan Jord- och lantbruk och turistnäringen?
20. Inför den närmaste framtiden, cirka 2025-2050. Hur tror du vidare förändringar kommer att se ut?
21. Vad tror du är viktigt för människor på landsbygden?
22. Möjligheter/problem med att leva och bo på landsbygden nu/framtid?
23. Hur upplever du att framtidstron hos människor är på landsbygden?
24. Hur tror du turisternas upplevelser är av landsbygden som rum?
25. Vad tror du är viktigt för turisterna när de besöker Gotlands landsbygd?
26. Tror du turismen kommer att öka, minska, varken eller, eller förändras i framtiden?
27. Hållbar utveckling - diskutera de tre pelarna (Ekonomisk, social- och ekologisk hållbar utveckling.)
28. På vilket sätt tycker du att landsbygdsperspektivet lyfts fram i det regionala utvecklingsprogrammet Vision Gotland 2025?
29. Hur skulle du sammanfatta din uppfattning om utvecklingen och din framtidstro på landsbygden – i positiv/negativ mening? Svårigheter/möjligheter, vinnande koncept/fallgropar?

Diagrammet visar befolkningsförändringen utifrån boende ort mellan 1995-2005; Gotlands län, Visby och utanför Visby (landsbygden). Gotlands befolkning och landsbygdens befolkning har minskat totalt sätt, även om det bara är en marginell minskning med 44 personer på landsbygden mellan 2000 och 2005. Visby har en successiv befolkningsökning. Diagrammet är skapat i Excel och baserat på statistik från SCB. Den första källan nedan användes för den första gruppen kolumner, den andra källan för den andra gruppen kolumner. För uträkning av tredje gruppen kolumner "Boende ej i Visby" användes båda presenterade källor nedan.

Källor från SCB:

- Länk:** <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/Produkt.asp?produktid=BE0101>
Vald tabell: Folkmängden länsvis. Vart femte år 1805-2005.
- Länk:** <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SubTable.asp?yp=bergman&xu=scb&omradekod=BE&huvudtabell=FolkmangdTatort&omradetext=Befolkning&tabelltext=Folkm% E4ngden+per+t% E4tort% 2E+Vart+femte+% E5r&preskat=O&prodid=BE0101&fromwhere=M&lang=1&langdb=1&starttid=1990&>
Vald tabell: Folkmängden per tätort. Vart femte år 1990-2005.